

* *Texten trycktes ursprungligen 1959 i inledningen till band 6 av Diplomatarium Suecanum. Orienteringen kan i vissa avseenden idag anses föråldrad, men har ändå i sina huvuddrag relevans för Vatikanmaterialet.*

ERNST NYGREN

ORIENTERING OM DE I BAND VI INTAGNA VATIKANTEXTERNA*

(SERIER, KANSLIBEHANDLING, AVFATTNING)

Under de senare årtiondena ha en rad viktiga undersökningar publicerats om Vatikanarkivet, dess huvudserier och påvlig kanslipraxis, vilka företrädesvis gälla Avignontiden (1305—1378). Någon sammanfattning av dessa forskningsresultat föreligger icke på nordiskt språk. Framställningen nedan har det praktiska syftet att ur dem och äldre grundläggande arbeten och efter egna iakttagelser anföra väsentliga fakta om de serier i Vatikanarkivet, från vilka i föregående källförteckning angivna aktstycken med denna proveniens hämtats. Då registertexterna i sin tur äro ett sent led i en lång intern textbehandling, har det varit nödvändigt att — i summarisk sammanfattning — redogöra för i dem avhandlade ärendens gång genom olika instanser i det påvliga kansliet. De spår härav, som de i detta band meddelade texterna uppvisa i formelartade partier eller uttryck, marginal- och taxebeteckningar, utredas slutligen.

Använd tryckt litteratur redovisas efter de olika avsnitten.

REGISTRA SUPPLICATIONUM

Supplikregistren för till påven ingivna och av honom beviljade framställningar om nådebevisningar (de gratiis) äro Vatikanarkivets mest omfattande registerserie. Seriens tillkomst torde vara att förlägga till Benedikt 12:s pontifikat (1334—42), men den begynner nu (och så länge den sysselsatt forskningen) med Clemens 6:s (1342—1352). Att supplikregistren tillkommit så relativt sent, sammanhänger utan tvivel med den systematiska utvidgningen av den påvliga reservationsrätten till kyrkliga ämbeten under Avignontiden, främst genom Johannes 22 (1316—1334). Registren voro ursprungligen indelade i »böcker» (libri) med växlande tidsomfattning; 27 sådana äro bevarade (några dock endast ofullständigt) från Clemens 6:s pontifikat, 12 från hans efterträdares, Innocentius 6:s (1352—1362). 2 böcker saknas från vardera, men endast en av dessa felande böcker — omfattande hela fjärde året (1355) av Innocentius 6:s regering — har tillhört det tidsavsnitt, det här närmast är fråga om. Den nuvarande inbindningen i stora folioband (43 x 32 cm) härrör från åren 1714—15 och är gjord i Avignon, där serien kvarstannade ända till 1784. Sistnämnda år överfördes den till Vatikanens arkiv och kom sedermera att med dess övriga beståndsdelar dela uppehållet i Paris åren 1810—1815/1817. Om tillkomsten i Avignon erinrar ännu folieringen enligt franskt system (t. ex. i n. 5187, 5224, 5239 m. fl.). — De i registren införda texterna äro icke indelade i grupper, såsom fallet är i brevregistren, och sakna även de sammanfattande uppgifter om innehållet, som återfinnas i dessas rubrikförteckningar, och de ämnesbeteckningar, som äro åsatta kvaternerna i dessa register. De i supplikregistrens »böcker» till växlande antal ingående kvaternerna (lägg om då merendels 30 blad) äro vid denna tid endast betecknade med löpande ordningstal utom vid registreringen av rotuli, vilket då anges. — Hela serien är förtecknad i B. K a t t e r b a c h s Inventario dei Registri delle Suppliche 1932 (se litteraturanvisningar sid. XVIII).

Som redan sagts, utgöras de i registren intagna supplikerna nästan undantagslöst av bifallna ansökningar om nådebevisningar (litterae gratiosae). Suppliker av annat slag, om påvens medverkan vid avgörandet av vissa rättssaker (litterae iustitiae), äro kända från formulärböcker och avskrifter, men endast i några fåtaliga

särfall representerade i registren. Då de icke alls förekomma bland texterna i detta diplomatarieband, förbigås här deras fortsatta handläggning. Av gratialsupplikerna finnas två typer: *in forma motu proprio*, då den supplicerande var av högre rang, i förtroendeställning till påven eller tillhörde dennes 'familj'; *in forma consueta* i övriga fall, men med olika stilisering för suppliker avfattade i en namngiven persons namn (*singulares*) eller såsom sammanfattning av fleras (*rotuli*). Motu proprio-suppliken är här företrädd i n. 5355, där petenten är kardinal, rotuli i n. 5224 och 5337. Övriga i bandet ingående suppliktexter (t. ex. n. 5180, 5187) tillhöra den singulära typen.

Rättsinnehållet i flertalet av de här företrädda supplikerna är hämtat ur de påvliga reskripten i Gregorius 9:s dekretaler, liber sextus och clementinerna (Friedbergs utgåva av kanoniska rätten, vol. II, sp. 16—35, 938 ff, 1134), där kyrkliga beneficiefrågor talrikt förekomma. Av ännu större aktualitet i sistnämnda hänseende voro de tid efter annan utfärdade förordningarna om allmän reservation av sådana beneficier för tillsättning genom påven allena. En sammanfattning av Avignonpåvarnas praxis i denna huvudpunkt av deras kyrkopolitiska program föreligger, dels i den genom Johannes 22 tillkomna dekretalen *Ex debito pastoralis officii*, dels i den av efterträdaren Benedikt 12 år 1335 påbjudna konstitutionen *Ad regimen ecclesiae*, vilka betecknats som två hörnpelare för de påvliga reservationsrättigheterna. De ingå båda i *Extravagantes communes*, den förra som kap. 4 i liber I, tit. 3, den senare i kap. 13, liber III, tit. 2 (Friedbergs utgåva, vol. II, sp. 1240 ff, resp. 1266 ff). En annan påvlig konstitution av stor räckvidd, den av Johannes 22 utfärdade bullan *Exsecrabilis* mot kumulation av kyrkliga prebenden (*cap. unicum* i *Extravagantes Joannis XXII*, tit. 3; Friedberg, vol. II, sp. 1207 ff), åberopas nämligen i suppliken n. 5270.

Efter Benedikt 12 intogos de allmänna reservationsförordningarna ej längre i den kanoniska lagboken, utan i den officiella påvliga liber cancellariae, av vilken en fortsättning, den s. k. *quaternus albus*, upplades under Avignontiden. Utom de nämnda konstitutionerna innehåller denna även formulär för expediering av sådana gratialärenden (vissa indulgenser och dispenser av olika slag), vilka i motsats till beneficalfrågorna kunde avgöras efter fasta formulär (*de formis que non mutantur*). Denna fortsättning av liber cancellariae anses ha tillkommit under Clemens 6 och samlingen av de däri ingående formulären vara avslutad under Innocentius 6. *Quaternus albus* är bevarad i en av den påvliga skriptorn Dietrich av Niem 1380 gjord avskrift, ur vilken samtliga (78) formulären utgivits år 1894 av M. T a n g l i i publikationen: *Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200—1500* (sid. 303—360), medan däremot reservationsedikten endast förtecknats (sid. LXVII—LXIX). Vid sidan av dess föregångare, den gamla liber cancellariae, hade dessutom genom Johannes 22 en särskild kanslibok — liber regularum cancellariae — skapats för dennes talrika föreskrifter beträffande prebendeexpektanser, provisioner och övriga ansökningar om nådebevisning samt för dessas utformning enligt kanslistilen (*stilus cancellarius*). Dessa regler gällde blott för en påves livstid, men förnyades ofta i efterträdarens i eget namn utfärdade likartade bestämmelser. De olika påvarna ha genom detta förfaringssätt blivit ojämnt representerade i den av E. v. Ottenthal år 1888 ombesörjda utgåvan av *Regulae cancellariae apostolicae* (*Die päpstlichen Kanzleiregeln von Johannes XXII bis Nicolaus V*), vilken upptager 32 st. av den förstnämnde, seriens upphovsman, 11 av Benedikt 12, 4 av Clemens 6 och lika många av Innocentius 6, samtliga dock icke i ursprunglig avfattning utan i överarbetning genom Gregorius 11 (1370—78). Indirekt ha av redan nämnd anledning även många av de senare utfärdade aktualitet för här ifrågasättande tid. Viktiga tillägg till de av v. Ottenthal utgivna reglerna av Johannes 22 och Benedikt 12 samt ett 20-tal nya regler av Clemens 6, vilken därvid även stadfäst de båda företrädarnas, ha sedermera efter en icke blott äldre handskrift, utan också i äldre avfattning offentliggjorts av J. T e i g e (i *Mittheilungen des*

Institut für Österreichische Geschichtsforschung XVII, 1896). I denna handskrift voro även de av Tangl förtecknade, ovan nämnda reservationsbullorna företrädda.

Vad de supplicerande ville ernå med sina ansökningar, giva suppliktexterna i detta band goda exempel på. Det vida överbäggande antalet av dem eller 50 st. gälla lägre kyrkliga beneficiar (beneficia minora); de högre (beneficia majora, d. v. s. biskops- och abbotsvärdigheter) tillsattes icke supplikvägen. Av de först nämnda beneficierna voro 6 prepositurer (n. 5270, 5383: 1, 5401, 5408: 2, 5419: 3, 5470: 1); 1 'värdighet' (5466); 3 dekanat (5234, 5355: 1, 5361); 38 »canonicatus et prebenda» och därav prebendet i 13 fall på expektans (5180, 5195, 5237; 5239: 2, 3; 5244, 5299: 1—2; 5351, 5353; 5355: 1—3; 5360: 1—3; 5361, 5362: 5—8; 5377: 1; 5378, 5383: 1, 3—4; 5384: 2; 5419: 4—6; 5440: 3; 5447: 4; 5451: 2—3; 5458, 5470: 2; 5510: 2; 5512), 2 prebenden (5370, 5505), 9 beneficiar med eller utan själavård (5337: 1; 5360: 4; 5387, 5451: 3, 5475, 5491, 5501: 1, 2; 5510: 3), 1 altare (5513).

Två (2) suppliker gälla kollations-, resp. presentationsrätt (5362: 3; 5499); 7 kyrkoherdetjänster (ecclesia curata, parrochialis ecclesia): 5187, 5224 (bekräftelse), 5299: 3, 4; 5384: 3; 5418; 5470: 3. — Predikande av korståg och tiondetilldelning avses i n. 5419: 1, resp. 5447: 2; rätt att tillsätta påvliga notarier i n. 5440.

Indulgenser av olika slag begäras för domkyrkorna i Linköping, Uppsala, Växjö, Åbo och Strängnäs (n. 5239: 1; 5362: 1, 2; 5447: 1 och 5510: 1) samt för enskilda personer full avlösning i dödsstunden (5225, 5226; 5234: 5; 5377: 2; 5451: 1; 5474, 5504).

Dispenser av olika slag gälla oäkta börd (n. 5337: 3—4; 5384: 1, 4; 5501: 1, 2); underårighet (5383:4); äktenskap i förbudna led (5407, 5408:1); förseelse av supplikantens fader (5447: 3); förbud att höra mässa under interdikt (5362: 4; 5384: 5); fasteföreskrift (5419: 2); dispens från examen (se härom sid. XVI) i n. 5362: 9 och 5419: 7.

Ifrågavarande suppliker äro ofta icke ingivna av supplikanterna själva, utan i inflytelserika förespråkares namn och då merendels omfattande ett flertal ansökningar i både egna och åtagna angelägenheter. Bland sådana petenter märkas såväl konung Magnus som drottning Blanka (n. 5362; 5407—08, 19, 66, resp. 5501), konung Valdemar av Danmark (5499), marsken Sten Turesson (Bielke) n. 5244; fogde, borgmästare, rådmän och menighet i Stockholm (5351), biskop Petrus i Linköping (5239), dennes efterträdare biskop Nicolaus (5361, 77, 84), biskop Laurentius i Skara (5470, 74, 75), biskop Hemming i Åbo (5447), påvlige nuntien Johannes Guilaberti (5234; 5360, 83) m. fl.

Icke utan intresse äro *initier* i de här återgivna suppliktexterna, vilka vanligen och i det vida överbäggande flertalet fall inledas med orden: »Supplicat sanctitati vestre.» Endast tre varianter härtill finnas i sammanlagt tio texter: 1) »Motu proprio providemus» i motu proprio-suppliken n. 5355; 2) »Pater sanctissime, dignemini» i supplikrullarna n. 5224, 5337, med formuleringen: »Reverendissime pater, dignemini» i den påvlige kaplanen, Västerås-biskopen Magnus' supplik n. 5440; 3) »Significat sanctitati vestre» i n. 5270; 5370, 84; 5407, 08: 1; 18. Sistnämnda incipit-avfattning omväxlar i andra, dock icke i detta band företrädda suppliktexter med en annan: »Exponitur sanctitati vestre», och båda synas ursprungligen ha använts, där en mer eller mindre utförlig motivering förebragts i suppliken. N. 5407 och 5408: 1 äro ingivna av konung Magnus. Den senare texten har i registret inskrivits tillsammans med en annan av samma dag för Johannes Karoli (5408: 2), men de båda supplikerna ha från varandra avvikande *initie*avfattning.

Vid supplikernas ingivande i det påvliga kansliet ha särskilda prokuratorer — sådana äro kända åtminstone från 1200-talet — vanligen varit de supplicerande behjälpliga med formgivningen eller fungerat som deras

auktoriserade ombud. För den därefter vidtagande kanslibehandlingen var det redan vid sekelskiftet 1100/1200 stadgat, att supplikerna först måste ha inlämnats i en särskild, härför inrättad byrå, kallad *Data communis*, för att sedan kunna mottagas av en notarie och därefter genom denne på bestämda dagar föreläsas för påven. Vid nästa sekelskifte (o. 1300) fråntogs kanslibehandlingen och föredragningen av supplikerna notarierna och uppdrogos i stället åt referendarier. Påvens bifall och egenhändiga signering av originalsuppliken innebar tillika order om urkunds utfärdande. För signeringen användes en av varje påve vald initialbokstav: R för Clemens 6 (se n. 5180, not 4), G för Innocentius 6 (se n. 5401, not 2) med en för var och en av de olika påvarna karakteristisk placering av punkttecken efter eller omkring initialerna. På signeringen följde supplikens datering. Dateringsdagen sammanföll alltså i regel med dagen för signeringen, men antedatering i mottagarens intresse förekom också. Under 1300- och 1400-talen skrevs dateringen egenhändigt av vice kanslern eller annan hög prelat, och den senare kallas i kansliföreskrifter o. 1406 och 1410 'ille qui databit' eller 'datator'. Först under Martin 5 (1417—1431) inrättades datariens ämbete, vilket sedan ansvarade för supplikregistrens upprättande och förvaring ända till ämbetets avskaffande år 1899. De av påven bifallna och signerade originalsupplikerna översändes efter dateringen till en särskild byrå, registrum eller registratura supplicationum, vilken under 1300-talet stod under ledning av vice cancellarius, men mot slutet av följande sekel underordnades datarien. Det ålåg petenten eller dennes prokurator att där yrka på supplikens registrering, vilken uppdrogs åt en av byråns skrivare, varefter dennes text kollationerades med originalsuppliken av en skrivaren överordnad registrator. Registreringen har i regel skett i den ordning supplikerna signerats, men då merendels rotuli förekomma tillsammans i registren, synes en uppdelning av supplikmaterialet ha skett före dess föredragning inför påven. Avslagna ansökningar fingo icke intagas i registren.

Originalsuppliker från 1300-talet ha först sent börjat uppmärksammas av forskningen. Den äldsta hittills kända — från år 1305 — härrör från Johannes 22:s pontifikat. Originalsupplikerna behölls i regel av intressenterna och ansågos av många likvärdiga med utfärdad bulla, vilket dock bestreds av flera påvar. Av svensk medeltida proveniens eller med för dåtida svensk medborgare avsett innehåll synas inga vara bevarade.

I de här meddelade suppliktexterna förtjäna ett par formelartade satser ett särskilt omnämnande. I det ena fallet: *Et quod transeat sine alia lectione* (n. 5180, 87, 95; 5237, 39,44, 99; 5361, alla beneficiesuppliker) åsyftar uttrycket: *alia lectio* en förnyad uppläsning inför påven, men denna gång av den enligt kanslistilens fordringar avfattade slutgiltiga texten, d. v. s. originalbullan, vilken det ursprungligen ålegat påven att också höra uppläsas. Detta åliggande befriar han sig alltså ifrån i de angivna fallen. I några texter utökas formeln till: *Sine alia lectione et (sine) examine* (n. 5383, 84) eller med tillägget: *et remittatur examinatio in partibus de absentibus* (n. 5475). Härvid åsyftas den prövning, som de supplicerande hade att undergå med undantag för vissa petitionärer av högre rang eller lärdomsgrad enligt för olika påvar skiftande bestämmelser (t. ex. n. 5195 /jfr Rättelser/: remittentes sibi examen de gracia speciali, cum ipse studens Parisius existat). De icke befriade petenterna hade att inom sex månader infinna sig vid kurian för att där prövas i deras färdighet att sjunga, läsa och konstruera (*cantare, legere et construere*), innan bulla i supplikärendet fick utfärdas. Särskild tillåtelse erfordrades för att få avlägga dessa prov frånvarande utanför kurian (*in partibus*), i regel i vederbörandes hemland, såsom framgår av avslutningsmomenten i n. 5362, 5419, 5470 och den redan nämnda 5475, med vilka formuleringen i motsvarande bullor kan jämföras (se särskilt n. 5472, 73).

Marginalanteckningarna till de ur supplikregistren återgivna texterna redovisas i noter under respektive texter. De äro av tre slag:

1) Stiftsinitialerna uppträda merendels i vänstermarginalen. Deras utsättande har satts i samband med obligationsförfarandet, som nära följde supplikbehandlings olika faser. Allt efter som supplikregistrens kvaterner förelågo, gjordes nämligen utdrag därur om i supplikerna beviljade lägre beneficier, vilka sammanfördes i s. k. beneficieregister (nu i Vatikanserien *Collectorie*). Dessa utgjorde grundvalen för infordrandet av annater för de återbesatta beneficierna (exempel härfå vid n. 5224, 38, 72). Ur beneficieregistren extraherades i sin tur provisionerna med hänsyn till uppbörden av för dem utgående annater, vilka extraktlistor utsändes till kollektorerna, där dessa hade att verkställa sådan uppbörd, men också användes som kontrollregister i påvliga kammaren vid mottagande av redovisning där för de uppburna annaterna (ex. n. 5443). De i suppliktexterna utsatta diocesbokstäverna ha sannolikt tjänat syftet att underlätta upplägandet av beneficieregistren och de ur dem utdragna kollektors- och kontrollistorna.

2) Anteckningen: *pro camera* (oftast i högra marginalen) finnes utsatt vid n. 5418, 19, 70, 91; 5501, 12, 13 och betecknar sannolikt, att före provisionens ikraftträdande och bullans utfärdande påvliga kammarens mening måst inhämtas i fråga om beneficiets vakans eller taxering eller i annat hänseende. I n. 5501 är frågeställningen »attende si pro camera» av intresse.

3) Marginalanteckningen: *extra* (i regel i vänstermarginalen) återfinnes vid n. 5239; 5362, 77, 83, 84; 5407, 08, 19, 40; 5504. Den har visats vara en förkortning av *extraordinaria* och innebär alltså en beviljad ansökan utöver den vanliga om ett beneficium. Vad utökningen innebar, specificeras ofta och här i n. 5377 (*Indulgentie*), 5407, 08 (*Dispensacio matrimonii*), 5419 (*De esu carnis; Commissio examinis*), 5440 (*De tabellionatu; Absolutio*), 5504 (*Absolutio*). Liknande specifikationer, men utan *extra* återfinnas i n. 5337; 5470, 74; 5501.

Stark förkortning av formelartade bestämmelser präglar ofta de i supplikregistren införda texterna, vilket vållar ovisshet om deras rätta rekonstituering. I sådana fall har avvägningen av de olika alternativen tydligen skett först vid bullans avfattande. I sista suppliken i n. 5360 förekommer sålunda förkortningen: '*ad collacionem etc. episcopi*', men då bulla saknas till denna supplik, kan ej med säkerhet avgöras, vilken formulering här avsetts. Den närmast följande suppliktexten n. 5362 har nämligen två sådana (i den 6:e och i de sinsemellan likalydande 5:e och 7:e delsupplikerna), och i de bevarade bullorna till dessa (n. 5367, respektive n. 5366, 5368) ges en ytterligare utbyggd formulering utöver de motsvarande supplikerna. Samma ovisshet i fråga om suppleringen gäller den avhuggna formeln i n. 5355: '*et dispensamus cum eo etc.*'.

Avsiktligt formelartade äro de klausuler av olika innebörd, vilka infogats i suppliktexterna till efterrättelse för de av den påvliga resolutionen berörda parterna. Av dessa möter den förkortade klausulen '*a moto etc.*' i n. 5180 och n. 5187. Den återkommer i n. 5196 och n. 5188, riktad till de i dessa provisionsärenden utsedda konservatorerna, i lydelsen: '*a moto ab ea quolibet detentore*'. — Anhopningen av olika klausuler i den 2:a suppliken i n. 5239: '*Cum acceptacione, inhibitione, reservacione, decreto et clausula anteferri*' omskrives sedan enligt kurial kanslistil i den efterföljande bullan (n. 5242). Klausulen '*anteferri*' innebar (jfr hänvisningen i not 4, sid. 645), att petenten skulle ha företrädesrätt till prebende framför alla andra sökande utom de kaniker, som ännu icke kommit i besittning av till deras kanonikat hörande prebende. Klausulen '*cum acceptacione*' medförde rätt att erhålla och skyldighet att mottaga det av påven givna beneficet inom en månad. Klausulen '*cum inhibitione*' kompletterade klausulen '*anteferri*' med förbud för biskop och ev. medbestämmande myndighet vid ämbetets tillsättande att

förfoga över detsamma, innan den providerade personligen eller genom ombud avstått därifrån. 'Cum decreto' avser den ofta förekommande formeln: 'decernentes ex nunc irritum et inane' (se n. 5242). Att det slutliga valet av non-obstantibus-bestämmelser, lämpliga klausuler och exekutorer skedde först efter supplikärendets avgörande, framgår indirekt av slutorden i flertalet suppliker (t. ex. i n. 5187): 'et cum omnibus aliis non obstantibus et clausulis oportunitis et executoribus ut in forma'. Huru dessa textdelar därefter utformats (se sid. XXXIV ff med återgivande av vissa typskiljande klausuler sid. XLI ff), framgår av bullan, där sådan bevarats.

Supplikregistren äro förtecknade i B. KATTERBACH, *Inventario dei Registri delle Suppliche (Inventari dell' Archivio Segreto Vaticano I. 1932)*. S. XV ff redovisas nu felande 'böcker' (libri), s. XXI f serien före nyordnandet 1925—27. Den senare översikten återger bandbeteckningen på Vatikanforskaren K. H. Karlssons tid. P. A. Munch's (se om båda s. XXI i det följande) citering av banden efter pontifikatsår och bokens nummer inom detta igenfinnes i den tabellariskt anordnade huvudförteckningen (s. 3 ff) i nämnda inventarium, där även luckor i serien angivas. — T a n g l's i texten nämnda Kanzleiordningen von 1200—1500, Wort u. Sachregister: *Supplicationes* (s. 458). — K. A. FINK, *Das Vatikanische Archiv. Einführung in die Bestände u. ihre Erforschung*. 2. Aufl. 1951, s. 42 ff (Die Supplikenregister). — Facsimile-avbildningar av texter ur Cl. 6:s och Innocentius 6:s register i KATTERBACHS *Specimina supplicationum ex registris Vaticanis* (1927), tab. 1—2, av slutet på en Clemens 6:s Supplik i P. A. MUNCHS *Oplysninger om det pavelige Archiv og dets Forhold* (1860, tr. 1876) vid s. 73. — Om seriens flyttning från Avignon till Rom och nuvarande inbändning samt om kvater-n-begreppet och det terminologiskt varierande bruket av ordet *registrum*, se källhänvisningar för brevregistren, s. XLV f.

Allmän introduktion. Olika typformer: Bresslau, *Handbuch der Urkundenlehre*, II (2. Auflage, 1931), s. 2 ff (Petitionen u. Vorverhandlungen). — KEHR, *Bemerkungen zu den päpstlichen Suppliken-Registern* (Mitteilungen d. Instituts f. Österreich. Geschichtsforschung VIII. 1887), s. 84—102 (med facsimile ur ett av Innocentius 6:s supplikregister). — SCHMITZ-KALLENBERG, *Practica cancellariae apostolicae* (1904), s. 1 ff (simplex), 44 ff (motu proprio). — Lux, *Besetzung der Benefizien in der Breslauer Diözese durch die Päpste v. Avignon* (1906), s. 21 ff (rotuli). — *Analecta Vaticano-Belgica*. I (Suppliques de Clement VI. 1342—1352), ed. Berlière 1906, s. IX ff (Introduction); V (Suppliques d'Innocent VI. 1352—1362, ed. Berlière 1911, s. IX ff (Introduction). — *Repertorium Germanicum*. I. Clemens VII von Avignon (1378—1394), ed. Göller 1916, s. 59*—87* (Das Supplikenwesen).

Rättsregler och kansliföreskrifter: HINSCHIUS, *System des katholischen Kirchenrechtes III* (1883), s. 113 ff (Geschichte der päpstl. Reservationen). — EUBEL i *Römische Quartalschrift VIII* (1894), s. 169 ff (reservationsdekreten), 175 f. — HALLER, *Papstum u. Kirchenreform* (1903), s. 24 ff (Expektanzen, Provisionen, Reservationen). — MOLLAT, *La collation des bénéfices ecclésiastiques sous les papes d'Avignon* (1921), s. 21 ff. — BARRACLOUGH, *Papal Provisions* (1935), s. 9 ff, 114 ff (reservationsförfarandet); 99, 102 f, 109, 117 f (kanslireglerna); 27 f, 36, 101 f, 107 (rotuli pauperum clericorum). — TANGL's i texten nämnda Kanzleiordningen (1894), inledningen s. XLVI ff, LH ff. — v. OTTENTHAL's *ibdm* anförda Kanzleiregeln (1888), s. VII—X, XVIII, XXX, och TEIGE's i texten nämnda tillägg till dessa. — ERLER, *Der Liber cancellariae apostolicae . . . Dietrichs v. Nieheim* (1888), s. 167. — Lux, *Constitutionum apostolicarum de generali beneficiorum reservatione collectio et interpretio* (1904). — BRESSLAU, *Urkundenlehre I* (2. Aufl.), s. 346 ff, II, s. 268 ff. — SCHMITZ-KALLENBERG, *Lehre von den Papsturkunden*, s. 106 (MEISTER'S *Grundriss der Geschichtswissenschaft*. 2. Auflage, 1912 ff).

Sakinnehåll och avfattning: P. A. MUNCH, *Oplysninger om det pavelige Archiv* (1860, tr. 1876), s. 65 ff. — *Repertorium Germanicum*, Eugen IV, bd 1, ed. Arnold 1897, s. LXXI ff. — BERLIÈRE i *Analecta Vaticano-Belgica I* (1906), s. XVIII. — KATTERBACH, *Specimina . . .* (1927), s. XIV.

Supplikförfarandet. KATTERBACH, *Specimina supplicationum* (1927), s. V—XIII. — MOLLAT, a. a. (1921), s. 88—101 (*Le mécanisme des provisions*). — BRESSLAU, a. a. II (1931), s. 9 ff. — LANG, *Acta Salzburgo-Aquilejensia I* (1903—05), s. LXVII f (*Verlauf einer päpstlichen Provision*); jfr källanvisningarna till provisionsbrev s. LUI.

Originalsuppliker: KATTERBACH, *Specimina* (1927), s. V f. — BERLIÈRE i *Analecta Vaticano-Belgica I*, s. XVII f; V. s. XIII ff. — SCHMITZ-KALLENBERG, *Practica*, s. XIX f, planschbilagor. — BRESS-

LAU, Urkundenlehre II (1931), s. 22 f. — VAN MOË i: Bibliothèque de l'École des chartes XCII (1931), s. 253 ff.

Signering: VAN MOË, o. a. a., s. 265 ff och pl. IV.

Datering: TEIGE i Mitteil. d. Inst. f. Österreich. Gesch. forsch. XVII (1896), s. 429, 431. — VAN MOË, o. a. a., s. 266.

Registreringen i supplikregistren: Rep. GERMANICUM. Eugen IV, ed. Arnold 1897, s. XIX; namnlistor på skrivare och registratorer under Clemens 6 och Innocentius 6 i: ANALECTA VATICANO-BELGICA I, s. XXIV; V, s. XIV. Jfr P. A. MUNCH, Oplysninger, s. 23, 73. — För den senare utvecklingen, se B. KATTERBACH, Referendarii utriusque signaturae a Martino V ad Clementem IX et praelati signaturae supplicationum a Martino V ad Leonem XIII, tr. 1921 (Sussidi per la consultazione dell' archivio Vaticano. Vol. II).

Supplikregistertext till brevttext, se Taf. 22 i F. BOCK'S Einführung (fullständigt citerad i källanvisningar för brevregistren, s. XLIV).

Prokuratorsregister och formulärböcker. Andreas SAPITI (engelsk prokurator vid kurian 1333—37), Quaternus supplicationum, ed. KIRSCH i Hist. Jahrb. XIV, s. 582 ff (orienterar för Johannes 22:s och Benedikt 12:s pontifikat). — Heinrich BUCGLANT'S (från Bremen o. prokurator i Avignon o. 1338) formulärbok, skriven o. 1340 och utg. 1910 av J. SCHWALM (Veröffentlichungen aus der Hamburger Stadtbibliothek. Bd 2) är viktig genom exemplifiering av beneficiansuppliker. — Av senare handböcker (från 1400-talets slut) märkas en av HALLER utgiven i: Quellen u. Forschungen aus it. Archiven .. (1899), s. 4 ff (redogörelse för en av kurialen Jacob Dittens c. 1525 gjord sammanfattning) samt den till Schmitz-Kallenbergs Practica (se ovan) s. 76—80 anslutna. Om den senare se BARRACLOUGH, Public Notaries (1934), s. 7, 121, 212, 254 (n. 269, 270) och Papal Provisions (1935), s. 100. Jfr anförda formulärsamlingar i litt.-anvisningarna för provisionsbrev, s. LI f. — Om tidigare formulärböcker se GÖLLER i Göttinger gel. Anzeigen 1905, n. 3, s. 210 ff och Rep. Germanicum I (1916), s. 62* ff och en översikt över hela denna källgrupp av L. ARBUSOW jun. i dennes Arbeitsbericht I (Acta universitatis Latviensis, XVII, 1928), s. 298 f.

Beneficie-registren och kollektorslistor: (se under n. 5224, 38 och APSCam 1 n. 382, 388): KIRSCH, Die Päpstlichen Annaten in Deutschland des XIV. Jahrh. Bd. 1 (1903), s. XX, XXXIV f, XXXVIII f, XL VII—L. — GÖLLER (separat 1904 se nedan), s. 69 ff, 72 ff. — I den APS Cam.

1, n. 472 ur kontrollregistret Collectorie 287 avtryckta texten tili n. 5443 avslutas varje sådan där anförd anteckning med orden: C o m p l e t u m e s t ; »sie beziehen sich auf das Ausschreiben aus den Benefizienregistern» (Kirsch, a. a. 1, s. XL not 1). — Jfr s. LUI (Littere prouisionum prelatorum restitute).

alia lectio: GÖLLER, Mitteilungen u. Untersuchungen ueber das päpstliche Register- u. Kanzleiwesen im 14. Jahrhundert. . ., (separattryck ur Quellen u. Forschungen VI, Vil 1904), s. 45, 75 not; i Rep. Germanicum I (1916), s. 65*. — BRESSLAU, Urkundenlehre II (1931), s. 174. — Jfr P. A. MUNCH, Oplysninger, s. 15. — v. HOFMANN, Forschungen zur Geschichte der kurialen Behörden vom Schisma zur Reformation I, 1914, s. 71.

examinacio: TANGL, Die päpstl. Kanzleiordnungen 1200—1500, s. 48 (n. XIV). — TEIGE i Mitt. d. Inst. f. Österreich. Gesch. forschung XVII (1896), s. 429 (n. 47). — SCHMITZ-KALLENBERG, Practica etc. s. 28. — Urkunden u. Regesten zur Geschichte der Rheinlande ed. Sauerland. Bd. 3, 1905, s. LVIII. — MOLLAT, La collation des bénéfices, s. 101 ff. — v. HECKEL, Erläuternder Kommentar tili Grauert's edition av Magister Heinrichs vom Würzburg Carmen de statu curiae (1912; Bayer. Ak. d. Wissenschaften. Abhandl. philos.-phil. u. hist. Klasse. 27), s. 210, 298.

Construere, se detta uppslagsord i incipit-, ämnes- och ordregistren till: C. THUROT, Notices et extraits de divers manuscrits latins pour servir à l'histoire des doctrines grammaticales en moyen âge (Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Impériale. Bd 22, del 2, Paris 1868).

Marginalanteckningarna: för stiftsinitial, Pro camera, extra: KEHR i Mitt. d. Inst. f. Österreich. Gesch. forschung VIII (1887), s. 91. — GÖLLER i Quellen u. Forschungen aus it. Archiven VII (separat 1904), s. 73 f (stiftsinitial) och i Rep. Germanicum I (1916), s. 82* (pro camera, extra). — KATTERBACHS Specimina (1927), s. XV, XVI. — Tab. I och II i KATTERBACHS Specimina samt slutplanschen i KEHRS O. a. a.

Klausuler: GÖLLER i Rep. Germanicum I (1916), s. 91*. Jfr P. A. MUNCH, Oplysninger etc., s. 67; (se ytterligare litt. uppgifter, s. LII).

REGISTRA AUINIONENSIA OCH REGISTRA VATICANA

Det nära förhållandet mellan dessa tvenne registerserier framgår redan av uppgifterna om använda texter vid de i föreliggande band återgivna påvebullorna. *Registra Auinionensia* kunna efter det material, varpå de äro skrivna, också betecknas som pappersregistren, *Vaticana* som pergamentsregistren, de senare trots att denna serie även innehåller åtskilliga på papper skrivna volymer (se t. ex. n. 5413). De sist använda beteckningarna äro icke hävdvunna seriebenämningar men markera de två seriernas avhängighet av varandra, så länge de löpa samtidigt. *Auin.*-serier (nu inalles 353 band) har tillkommit i Avignon liksom det motsvarande beståndet av supplikserien, men upphör också — i motsats till denna — med Avignonpåvarna (slutåret 1416 sammanfaller med Konstanz-konciliet, begynnelseåret 1316 med Johannes 22:s trontillträde). — Liksom de från samma påvar härrörande supplikbanden kommo även *Registra Auinionensia* att kvarstanna i Avignon (därav namnet) till 1784 och att med Vatikanens övriga arkivserier (däribland *Registra Vaticana*) sedermera dela uppehållet i Paris 1810—1815/17. De nuvarande oformliga banden, ofta av brokig sammansättning, tillkommo, liksom de samtida supplikbanden, på 1710-talet i Avignon, och folieringssiffrorna peka på samma århundrade. Den ursprungliga, mera differentierade ordningen inom den delvis på medeltida sätt i pergamentsomslag inhäftade serien har då tydligen varit i upplösning, och flera vid nämnda inbindningsarbete senare påträffade, ofta starkt fuktskadade text- och rubricellkvaterner ha därigenom kommit att infogas i felaktigt sammanhang. Exempel härför äro de i band VI återgivna texterna n. 5178, 96; 5253—55, 69, 71; 5300, 35, 36, vilka samtliga nu ingå i *Reg. Auin.* 241, 250 och 255, d. v. s. Clemens 7:s (antipapa 1378—94) brevregister. I tre av dessa fall (n. 5196; 5254—55, 69) ha härigenom samhörande text- och rubricellkvaterner hamnat i olika volymer, de förra i *Reg. Auin.* 241, 250, de senare i *Reg. Auin.* 104, 113, 115. — Någon fullt användbar tryckt förteckning över Avignonserien finnes icke. *G. Palmieri*'s summariska *Ad Vaticani archivi Romanorum pontificum regesta manu ductio* (Romae 1884) är föråldrad (Clemens 6:s och Innocentius 6:s hithörande register återfinnas där sid. 107 och sid. 125). Den ursprungliga indelningen av såväl *Auin.*- som *Vat.*-texterna har varit i 'böcker' (libri, jfr supplikbanden), innehållande ett växlande antal (25 eller 30) lägg eller kvaterner, den primära enheten i registrens tillkomststadium. 'Böckerna' numrerades i följd inom pontifikatsåret och äro ofta uppdelade i »delar» (pars 1, 2 etc). *Palmieri* (se ovan) återger denna årgångsindelning efter volymer (vilka alltså innefatta visst antal »delar» av i årgången ingående »böcker»), men med fortlöpande numrering för varje särskild påves registersvit (66 för Clemens 6; 29 för Innocentius 6). Under 1890-talet, då den svenske Vatikanforskaren K. H. Karlsson gjorde avskrifter ur denna serie (se nedan), anför han subsidiärt hithörande texter efter en genomlöpande numrering av Avignonseriens samtliga volymer från dess början, vilken sedermera blivit den officiella och den i detta band använda. Vanligen omnämner han dock använda volymer med deras ryggbeteckningar enligt det ursprungliga systemet.

Den vida äldre pergamentserien — *Registra Vaticana* — inledes med de båda äldsta bevarade påveregistren, från Johannes 8 och Gregorius 7, och fortgår i följd från och med Innocentius 3, alltså som en påvliga registerserie fram till 1316. Med sistnämnda år börja Avignonregistren, och därmed inträder den ovan antydda förändringen i Vatikanregistrens textvärde genom pappersseriens kopiering på pergament i direkt anslutning till den förut befintliga serien på detta varaktigare material. Kopieringen igångsattes dock icke genast utan först under Johannes 22:s efterträdare Benedikt 12, men den har enligt senaste forskningsresultat (av F. Bock) därefter pågått kontinuerligt till och med Innocentius 6:s sjunde

regeringsår. Möjligen hade avskrivningen icke hunnit längre vid sistnämnde påves död, eftersom de följande fyra årens pappersregister alltjämt sakna parallellvolymen i pergamentserien. De, som finnas, ha alla uniform inbindning i med rödaktigt skinn överklädda pappband. Bladfolieringen röjer 1700-tals-hand; brevnureringer behandlas senare (sid. XXIII). — Huvudmassan av de i Avignon kvarlämnade pergamentsregistren transporterades 1566 (?) på Pius 5:s befallning till Rom, och där befintliga bullregister, även kammarens, fingo sedermera gemensam förvaring i det av Paul 5 år 1612 inrättade Vatikanarkivet. Sakregister samt de s. k. archetypa epistolarum och kammarregistren, de båda senare på papper (se sid. 000) synas däremot ha överförts först år 1632. — En år 1926 av trycket utgiven förteckning av dåv. prefekten för Vatikanarkivet A. M e r c a t i (Prospecto dei Registri Vaticani) upptager hela serien eller 2 017 band till och med Pius 5 (1566—72) med angivande, under varje påve i särskilda kolumner, av samtliga volymers eller tomers nuvarande och gamla nummerbeteckningar, deras 'bok'- och 'del'-beteckningar samt texternas pontifikatsår. Till denna förteckning är ansluten en specialredogörelse i tabellarisk form (Concordanza fra la vecchia e la nuova segnatura dei Registri Vaticani). Genom denna konkordans är det lätt att finna nuvarande signa för de bandbeteckningar P. A. Munch och K. H. Karlsson anföra i sina åren 1858 —61 och 1863, respektive 1894—1900 gjorda avskrifter. För seriens tillkomst och proveniensmässigt olikartade sammansättning hänvisas till K. A. F i n k, Das Vatikanische Archiv (1951), s. 34 ff och, framför allt, till M. G u s t i, I registri Vaticani (1952, se litteraturavvisningar å följande sid. XLIV f).

De i dessa registerserier — Auinionensia och Vaticana — införda b r e v t e x t e r n a gälla övervägande gratial- och justitieärenden och betecknas vanligen l i t t e r a e c o m m u n e s. Denna benämning liksom beteckningen l i t t e r a e d e c u r i a för en mindre brevggrupp rörande förvaltningsärenden och kurians egna angelägenheter kan dock iakttagas även i de äldre påvliga registren alltifrån 1200-talets mitt. Den mindre gruppens brev — litterae de curia — förekomma i de äldsta pappersregistren (från Johannes 22:s tidigare regeringsår) spridda bland commun-breven, men äro från och med efterträdaren Benedikt 12 samlade i särskilda kvaterner (jfr ovan), vilket då genomföres även för communtexterna. Samma uppdelning i skilda kvaterner för litterae communes och de curia iaktogs vid brevtexternas avskrivning från pappers- till pergamentserien. Commun-brevens innehåll, då detta, som vanligen är fallet, gällde gratialärenden, svarar närmast mot supplikregistrens, utom däri att dessa icke innehålla den viktiga gruppen: provisiones prelatorum, vilka avgjordes i påvligt konsistorium. — De-curia-breven hade i regel ej heller handlagts supplikvägen. Beteckningen: de curia är dock icke ett uttryck för deras särställning i detta hänseende, utan har den kanslitekniska, kanske sekundära, betydelsen av frihet från expeditionstaxa. Brevgruppens ämnesbegränsade karaktär kring kurians egna ärenden höll den länge vid ett måttligt omfång, tills dessa fingo ökad omfattning genom Johannes 22:s dynamiska verksamhet på skilda områden, icke minst det politiska. En ny brevtyp tillkom då vid sidan av de-curia-breven, men med tydligt ursprung i dem, de s. k. s e k r e t b r e v e n (se vidare sid. XXIII f). Ingående undersökningar av dessa och deras genesis (särskilt genom de tyska Vatikanforskarna B o c k, O p i t z och före dem G ö l l e r) ha givit viktiga bidrag även till de båda communseriernas texthistoria.

Av dem äro, som redan framhållits, A u i n i o n e n s i a eller pappersserien den primära, Vaticana eller pergamentsserien den sekundära. Överförandet av pappersregistrens texter till den parallella följden i den nuvarande V a t i c a n a-serien skedde, som redan nämnts, kontinuerligt från och med Benedikt 12 till och med Innocentius 6:s sjunde regeringsår och avstannade därmed för denne påve. De sålunda överförda pergamentstexterna bära genomgående — i motsats till Auin.-texterna — karaktären av i sammanhängande

följd gjorda avskrifter. Antalen bevarade registervolymer av båda slagen äro för Clemens 6 på papper 75 (Auin. 56—120 bis, 241. 250, 255; Vat. 214—218), på pergament 67 (Vat. 147—213); för Innocentius 6 på papper 31 (Auin. 121—149; Vat. 243—244), på pergament 16 (Vat. 219—234). Beträffande de senare äro jämförelsetalen inkongruenta därigenom att pergamentsavskrifterna för Innocentius' fjärde regeringsår gått förlorade och sådana för de tre sista åren, som nämnts, sannolikt aldrig utförts. Större luckor inom de ovan angivna, bevarade bestånden äro ej konstaterade. — De anförda talen visa dock, trots den påvisade olikformigheten, att pergamentsregistren icke äro fullständiga avskrifter av pappersregistren. En detaljerad komparativ undersökning av de två nämnda påvarnas register av båda slagen har belyst utvecklingsgången av denna uteslutning: från enstaka brev under Clemens 6 till ett som det synes godtyckligt urval eller till hela grupper av sådana under efterträdaren. Då huvudändamålet vid skapandet av pergamentserien varit att få texterna bevarade på ett varaktigt material, medtogos ej heller vid avskrivningen kansli- eller marginalanteckningar annat än i undantagsfall. Taxebeteckningar överfördes sålunda icke. Anteckningen »correctum est» i n. 5176 gäller den överförda texten och är ett exempel på att dessa underkastades samma kontroll som förläggen. Själva transkriberingens förlopp får man däremot följa i pappersregistren, där anteckningar som de i n. 5176 och 5197 återgivna: »Scriptum in pergamenta (per G. de Pampilone)» ofta möta i kvaternsluten (jfr n. 5498). Ur de under texterna i detta band meddelade variantnoterna kunna även andra iakttagelser göras om textöverföringen såsom ändrade konjugationsformer (n. 5183, 5365, 5422), skiljaktigheter i formulering (n. 5189; 5204, 06), iakttagande av överstrykningar i Auin.-text (n. 5206), vissa oöverensstämmelser (n. 5438—39), textfel (n. 5251, 73). Några av dessa avvikelser kunna möjligen tyda på att originalexpeditionerna förelegat vid avskrivningen. — Inplaceringen i den nya serien av de från pappersregistren kopierade texterna och deras sammanfogande till större enheter höra till de ännu otillräckligt utredda sidorna av detta komplicerade textöverföringsproblem, vilket omkastningarna i den ursprungliga kvatern-följden vid Auin.-seriens ombindning i början av 1700-talet gjort ännu mera svåröverskådligt. Av de tio i band VI intagna texterna ur Auin. 109 saknas två i Vat.-serien, men de återstående få, för att anföras ett exempel, där uppsökas i fyra olika band (se under Använda texter, sid. XI).

Utöver de egentliga brevtexterna innehålla, som redan antytts, de båda parallella registerserierna även led av sekundära textskikt i numreringen och rubriceringen av texterna, Auin.-serien dessutom ingrepp av olika slag i brevtexternas ursprungliga formgivning samt anteckningar om erlagd kanslitaxa eller om befrielse från sådan (se vidare härom sid. XXX). Några exempel ur detta diplomatarieband kunna belysa karaktären och beskaffenheten av de åsyftade ingreppen. I vänstermarginalen vid n. 5336 läses sålunda invid kombinerade strykningar och textändringar (i Auin.-källan): »Correctum de mandato domini vicecancellarii», i n. 5393 marginalanteckningen: »attende execucionem» före exekutorialbrevet. Felaktiga abbreviaturer i n. 5180, 5200 rättas i marginalen, på det förra stället även ordvalet, i texten dessutom långa överstrykningar. Andra dylika ingrepp, ibland med tillägg över raden, anmärkas i n. 5184, 91; 5260; 5367, 68; 5413; tillägg i marginalen i n. 5188; 5201, 27; 5385, 96. På inre grunder kan olika ursprung förutsättas för det ovan exemplifierade textskiktet. Rättade felskrivningar, ändringar i stiliseringen m. fl. dylika textingrepp kunna vara gjorda av den för koncipieringen ansvarige, då han haft underordnad medhjälpare i textkompilationen och det första nedskrivandet av denna. De till ordalagen citerade och andra rättelser av liknande slag torde härröra från granskningen i högre instans (se härom i redogörelsen för kansliorganisationen sid. XXV ff).

Textnumreringens plats är i Auin.-serien alltid till vänster ovanför respektive texts början (den motsvarande till höger är där reserverad för kanslitan, se sid. XXX), och dess tillkomst bör alltså nära sammanfalla med färdigställandet av den registerkvatern, i vilken den förekommer. Då numren understundom befinnas rättade för vissa Auin.-texter, kan detta innebära en jämkning efter Vat.-textens, som i dylika fall överensstämmer med rättelsen. Medan de numrerade texterna i pergamentserien (numren alltid i yttermarginalen vid varje ny texts första rad) följa efter varandra i regelbunden nummerföljd, är förekomsten av nummerbeteckning i pappersserien mycket ojämn. Den förekommer exempelvis icke i de här ur denna hämtade från Auin.-banden 102—104 (ur det sist nämnda tio st.), 105 (fem st.), 107 (åtta st.), medan de motsvarande i Vat.-serien nästan undantagslöst förete sådan numrering. Liknande är fallet med de två texterna ur Auin. 99, av vilka n. 5197 saknar brevnnummer, medan n. 5199 har sådant. Andra överensstämmelser kunde anföras.

Till de otillräckligt utredda detaljerna av textöverföringen från pappers- till pergamentserien, hör även innehållsförtecknandet av dem båda. Kortfattade innehållsuppgifter — s. k. capitula — funnos redan före Avignontiden i de påvliga registerbanden. Med Johannes 22:s omläggning av taxväsendet inom kansliet och den därav föranledda uppdelningen av de registrerade kommunbrevens efter ämnesgrupper fingo dessa summariska innehållsförteckningar motsvarande uppläggning. Därmed ändrades även deras benämning till *rubricae*, senare *rubricellae*, efter de överskrifter eller rubriker, som då började anbringas på den gruppinledande kvaternens första blad i registret (n. 5167: *de prebendis vacaturis*; n. 5273: *de provisionibus prelatorum*, etc). Rubriceller av denna typ, men med växlande utförlighet ha funnits i alla registervolymer av båda slagen för de påvar, vilka äro representerade i band VI. De äro bäst bevarade i pergamentserien, och deras förekomst där, i början eller slutet av banden och med angivet sidantal, kan följas i A. Mercati's redan anförda *Prospetto dei registri Vaticani*. I vissa av pappersregistren saknas de däremot, oftast beroende på felplacering vid den under 1700-talet gjorda inbindningen av denna serie. Sådan felplacering av rubricellerna finnes anmärkt vid följande nummer i band VI: 5196; 5211, 53—55, 69; 5356—58, 94, 95; 5402, 13, 14, 44; i n. 5301 och 5322 återfinnas de i samlingsbandet *Indice* 260. Goda typexempel på kortare och utförligare avfattningar anföras i n. 5415, respektive 5253—55, 69, alla ur nu felplacerade Auin.-rubriceller. I övrigt har förekomst av sådana inom samma band som brevtextern här angivits endast i undantagsfall (n. 5185; 5365, 93). Som synes av de redan nämnda exemplen n. 5253—55 samt av n. 5415 ha rubricellerna värde icke minst därigenom att de återge summan av uppburna taxebelopp för de i registerkvaternerna intagna bullorna. En vid n. 5241 återgiven anteckning ur Auin.-bandet 105: »*Rubricatum est per S.*» är värd beaktande, då den måste avse utskrivande av rubriceller till denna kvatern. Anteckningar av detta slag, ofta kombinerade med sådan om transkription på pergament, omnämnas flerstädes i den hithörande litteraturen (se sid. XL VIII: Sekundära textskikt).

Om den kanslihistoriska bakgrunden till de båda hittills behandlade registerserierna se sid. XXV ff).

Sekretregistrens ursprung i brevggruppen *de curia* och förutsättningar i Johannes 22:s organisationskraft och politiska aktivitet ha redan antytts i det föregående. Dessa register omfatta åren 1316—1389 och ha alltså liksom *Auinionensia* haft en begränsad livslängd (sista bandet är från Urban 6:s dödsår). För Johannes 22:s pontifikat ha de tillkommit först under dennes efterträdare Benedikt 12. Själva benämningen (*regestrum secretum*) är belagd först under Clemens 6:s tid. Från Johannes 22 äro två hithörande register på papper bevarade, dock icke i ursprunglig uppteckning. Alla övriga nu kända och

bevarade äro på pergament och därför inordnade bland Registra Vaticana. De utgöra alltså icke nu en självständig serie och återfinnas alla under tilläggsbeteckningen: »Secret» i den ovan sid. XXI nämnda förteckningen av A. M e r c a t i över Vatikanregistren.

Avfattningen av litterae secretae och deras införande i sekretregistren skedde ej som litterae communes och de curia i kansliet, utan i k a m m a r e n , de påvliga förvaltningsärendenas centralmyndighet. Under dess högste chef, påvens camerarius och politiske förtroendemän, lydde dessutom den påvliga hovstaten och påvens familiares, till vilka också de skrivare och klerker (scriptores et clerici camerae) räknades, som först hade befattning med detta slags brev. Det var därför naturligt, att de från påven direkt utgående breven av administrativ och diplomatisk natur förlades hit och icke till kansliet med dess invecklade handläggning av de oräkneliga gratialärendena. De former, under vilka den nya arbetsuppgiften utfördes, buro under begynnelseåren ännu improvisationens prägel och avlöstes endast småningom av en fastare organisation, då titeln »secretarius» slutligen vinner hävd både för dem, som utövade ledningen av brevtexternas avfattande och skrivarbetet, och för deras underordnade medhjälpare. Först i en påvlig förordning 1372 nämnes dock sekretariatet såsom en officiell, kollegialt inrättad institution.

Dess förnämsta uppgift var redan i improvisationsstadiet att avfatta koncepten i de ärenden, som dragits under kammaren. Sådana äro bevarade från och med slutet av december 1347 och av ålder liksom sekretregistren inordnade i Registra Vaticana, där de med volymbeteckningarna 244 A—N anslutits till Innocentius 6:s pontifikat. Dessa 13 band, vilkas traditionella benämning hittills varit »Archetypa epistolarum», innehålla alltså icke på pergament skrivna texter och äro ej heller av registernatur, utan äro tillkomna på 1700-talet genom en ganska olyckligt utförd inbindning av de ursprungligen lösa koncepten. Dessa senare äro som vanligt daterade endast till påveåret, men sakna merendels påvens namn i koncepttextens början och ha därför först i våra dagar genom minutiösa undersökningar kunnat rätt tidsbestämmas till påvarna Clemens 6 (jfr ovan), Innocentius 6, Urban 5 och Gregorius 11. Till det yttre utgöras de av smala, olika långa pappersremсор, stundom hopsyddas och innehållande flera texter; koncepttexten upptager endast ena sidan, eventuella kanslipåteckningar baksidan. Vid den ovannämnda inbindningen ha de i regel uppklistrats på styvare papper i folioformat och spaltvis anpassats efter dess dimensioner, icke alltid utan men för den ursprungliga texten. Avfattningen är helt olika den i gratialexterna brukliga, såsom framgår av n. 5511, den enda texten från denna källgrupp i det här föreliggande bandet. Av dess tergalpåteckningar återger den andra i ordningen ('recipe') sekreterarens order till scriptorn att utföra renskriften och skriva det antal exemplar, som anges raden ovanför. Den sista påteckningen — »r(egistranda)» eller »r(egistrata)» — skulle enligt det senare alternativet innebära, att konceptet avskrivits i sekretregistret, enligt det förra en befallning, att det skall registreras. Utom den i n. 5511 förekommande Nicolaus de Auximo äro ytterligare ett stort antal av sekreterarna numera identifierade. Av dem är Franciscus de S. Máximo värd ett särskilt omnämnande. Hans verksamhet som sekreterare och ledare av byrån för de sekreta breven under åren 1348—1357 sammanfaller nära med det tidsavsnitt detta band omfattar, och han har själv skrivit flertalet av de från nämnda år bevarade koncepten eller medverkat i deras avfattning. En omläggning av sekretregistren i sakligt indelade brevggrupper har dessutom kunnat konstateras från och med hans tjänsteställtråde, och det är knappast någon tillfällighet, att konceptsviten i Reg. Vat. 244 A—N börjar vid samma tidpunkt.

Sekretregistrens benämning i de varje band inledande rubrikerna är med olika skiftningar i stiliseringen »litterae . . . quae per cameram transiverunt»; den understryker alltså, huru de tillkommit. Kopieringen av registertexterna skedde direkt efter koncepten (jfr den ovan citerade kanslipåteckningen härom), vilket en ingående jämförelse av bådadera bekräftar. Den av Franciscus de S. Maximo företagna nyordningen av

registreringssystemet efter sakgrupper kan först iakttagas i bandet Reg. Vat. 141, och ur detta jämte de följande banden Vat. 142, 146 och 235 äro de i det här ifrågavarande bandet förekommande »sekreta» texterna hämtade, inalles 19 (därav 10 från Clemens 6:s, 9 från Innocentius 6:s pontifikat). De gälla utnämning av nuntie (n. 4317, 18, 81, 84—87), ett uppborärsärende (n. 4451), medlingen i striden om Riga (n. 4400, 5417) samt notifikation om ärkebiskops- och biskopsutnämningar (n. 5382), och i tre av dem (n. 4400; 5317, 82) är konung Magnus adressaten. Guilabertis uppdrag gälla direkt eller indirekt de endast i regist och utan handskriftskälla ur Acta-cameralia-publikationen anförda texterna, av vilka n. 5228—31, 33 äro hämtade ur Reg. Vat. 143; n. 5286, 5309—11 ur Vat. 145; n. 5392, 5406 ur Vat. 235; n. 5495—96; 5503, 16, 20 ur Vat. 237. Av inalles 4 bland dessa kamerala texter äro också konceptuppteckningar bevarade (n. 5503, 17, 20 i Vat. 244 D; n. 5503 i Vat. 244 E; n. 5519 i Vat. 224 F). I Vat. 244 E hör också det som typexempel för sekretkoncepten ovan anförda n. 5511 hemma. Såväl förvaltnings- som kamerala och uppborärsärenden äro alltså liksom skrivelser av politiskt innehåll företrädda i den här givna sammanställningen, d. v. s. just de huvudgrupper, som den ifrågavarande brevkategorien omfattar. De i verklig mening sekreta breven, som namngivit densamma, fingo av naturliga skäl överhuvud icke registreras. Terminologiskt ersattes eller varieras uttrycket littera s e c r e t a mot Avignontidens slut med littera c l a u s a, och denna innebörd av slutet skrivelse torde benämningen haft redan från början av dess anknytning till de från kammaren utgående breven.

T a x e b e t e c k n i n g a r förekomma helt naturligt icke i de för kurians interna korrespondens avsedda sekretregistren. — E p i s t e l n u m m e r brukas under här närmast ifrågakommande tidsavsnitt till och med Clemens 6:s sjunde år (n. 4317, 18, 81, 84—87, 4400), men icke från och med det åttonde (n. 4451, 5382) och ej under Innocentius 6 (n. 5417), då foliering i stället användes. — R u b r i k e r n a äro annorlunda utformade än i kommunregistren (jfr sid. XXIII). Den i n. 5382 anförda är ett gott exempel på den ovan nämnda omläggningen av registreringssystemet genom Franciscus de S. Maximo. Dess lydelse: »Littere de mense octobris missiue et responsiones continentes» visar, att brevtexterna ordnats efter månader och först inom dessa efter sakgrupper, vilka senare dock ibland helt bortfölo (se n. 5417). Andra sakrubriceringar avse (enligt Acta cameralia-publikationen, n. 383—387, ur vilken exemplet hämtats) »littere . . . curiam tangentes» (n. 5228—31), »littere . . . preces continentes» (n. 5233) eller »littere missiue et commissiones facte pro camera apostolica» (n. 5392 efter Acta cameralia, n. 456). — R u b r i c e l l e r äro bevarade till alla för respektive texter här angivna sekretband (se A. M e r c a t i, sid. XXI anförda Prospetto ..., sid. 61 f, 65 o. 53), men ha icke excerperats vid den genomgång av dessa, som föregått respektive texters publicering i detta diplomatarieband.

S e x (n. 5312; 5490, 96; 5516—18) av de ovan ur Acta cameralia-publikationen anförda kamerala brevtexterna äro också företrädda i pappersbandet Reg. Vat. 242, vilket sedermera vid inordnandet i Vatikanserien placerats under Innocentius 6 och sannolikt upplagts under hans påvetid. Det inleder ännu en registertyp, k a m m a r r e g i s t r e n, vilka liksom de sekreta tillkommit i kammaren och i litteraturen behandlats i samband med dessa, som de småningom skulle komma att ersätta.

C o m m u n - t e x t e r n a (gratial- och justitiebrev) t i l l k o m m o däremot i det påvliga kansliet under en lång och invecklad vandring genom olika instanser, varvid petenten även i fortsättningen säkerligen haft behov av sakkunnigt bistånd från den kuriale prokuratorns sida (sid. XV f, XXVIII)¹. Av gammalt ålägg avfattandet av koncepten (formare, facere notam) till dessa texter och sedermera deras korrigerings och

¹Den följande framställningen anknyter till den sid. XXIII efter andra stycket avbrutna behandlingen av ifrågavarande registertexter och följer det kanslitekniska förloppet av dessa texters tillkomst fram till bullans utfärdande.

signering notarierna, vilka var och en för därmed sammanhängande kansligöromål disponerade över ett antal *abbreviatorer*. Liksom befattningen med supplik-ärendena vid 1300-talets början övergått till referendarierna (sid. XVI), hade då även notariernas åligganden beträffande brevkoncepten begränsats. Sedan de kommit att adjungeras vid konsistorial-provisionerna, ålåg det dem visserligen alltjämt att bearbeta de konsistorialiter avgjorda ärendena av detta slag, till vilka biskopsprovisionerna hörde (jfr sid. XV), såväl som alla justitiebrev, men även avfattningen av dessa med övliga klausuler och konklusioner skall vid den tid, det här närmast gäller, enligt gängse översiktliga framställningar ha skett genom deras *abbreviatorer*, av vilka var och en alltjämt hade att utföra sitt arbete i den notaries kammare (*camera*), till vilkens *familia* han hörde.

Särskilda *kansliabbreviatorer* (*abbreviatores litterarum apostolicarum; alii a. qui non tenebunt cameras notariorum*), omnämnda först i Johannes 22:s kansliregler, men existerande tidigare, hade i stället fått övertaga koncipiering, korrigering och signering av de vida talrikare, men starkt formulärbundna och därför enklare brev i *gratiale* ärenden, vilka alla direkt eller indirekt (*motu proprio*-provisionerna, mandaten) föregåtts av suppliker (*quae per petitiones a nobis signatas expediuntur*). Textstommen i det vida övervägande flertalet av dessa »*litterae simplices*» har *abbreviatorn* alltså kunnat hämta ur supplikerna. Även koncipieringen av mandatet (sid. XXXVI), där denna verkställighetsform kom till användning, och av genom *motu proprio*-förfarandet (sid. XIV) aktualiserade särformer har kunnat anförtros samma *abbreviatorer*, om de räknats till de vanliga former av justitiebrev, vilka icke ändras (*aliisque formis communibus de iusticia, quae non mutantur*). Från dessa koncept liksom från koncepten i motsvarande *gratiale* ärenden voro nämligen notariernas *abbreviatorer* befriade. Bland övriga för dem gällande föreskrifter i kansliregler och edsformulär ingå bestämmelser, som torde ha kommit att tillämpas även för kansliabbreviatorerna och enligt vilka de för deras verksamhet grundläggande suppliktexterna finge mottagas endast från *Data communis* samt att därvid noga skulle iakttagas den föreskrivna taxan, som endast avsåge korrigeringen av koncepten, men icke deras signering. Signering finge ske först efter noggrann genomläsning och rättelse av konceptet och sedan vanliga och övliga klausuler och konklusioner tillagts i detsamma.

Från *abbreviatorerna* gingo de uppsatta koncepten vidare till *scriptorerna* (*scriptores litterarum apostolicarum*). Två av dem — utsedda (från och med Johannes 22:s pontifikat) som *rescribendarie*, resp. distributor med inom kollegiet ambulerande tjänstgöringstid i sex månader, den förre för *gratiale*-, den senare för justitiebrev — hade enligt denna indelningsgrund att fördela koncepten till renskrivning, den förre dessutom jämlikt sin titel att beordra underkända utskrifter till omskrivning. De skulle tillika ansvara för rätt kanslitaxering av dessa dem åliggande uppgifter och voro därvid kontrollerade av en *computator* (jfr s. XXVIII) och två *auscultatorer* (se vidare härom redogörelsen för taxorna sid. XXX). Den färdiga renskriften (*littera grossa*) hade liksom den till omskrivning anvisade att genomgå förnyad granskning eller omredigering av sin *abbreviator* till efterrättelse för *scriptorn*, vilken efter denna deras skyttelgång återfick dem vederbörligen signerade och vid behov korrigerade eller reviderade. *Scriptorerna* hade dessutom även att svara för formuleringen av exekutorialbrev, ehuru detta skedde först vid den slutbehandling av provisionsärendet i fråga, som ännu återstod.

Före utfärdandet voro nämligen även andra granskningsprocedurer föreskrivna med hänsyn såväl till brevtextens avfattning som till dess rättsverkningar. Förloppet härvid är icke helt klart, men dess olika moment och de instanser, en *littera grossa* måste passera, innan den gick vidare till *bullarian*, äro betygade

både i kansliföreskrifter och dåtida handledningar i kurial praxis. Abbreviatorerna togos även därvid i anspråk (både notariernas och kansliabbreviatorerna) genom att som »assistentes vice cancellario» eller såsom »advocati pro litteris examinandis et corrigendis» inkallas till påvliga kansliet eller audientian. Med den sistnämnda avses den avdelning inom kansliet, som i kansliordningar och ämbetseder bar namnet *audientia (litterarum) contradictarium*, men sällan omnämnes i de påvliga brevtexterna och ingenstädes i de i band VI intagna. Då nästan alla de mestadels efter suppliker uppsatta 'enkla' breven gällde privatpersoner, tjänade denna myndighet (ej att förväxla med *audientia causarum sacri palatii* eller *rota*) syftet att upptaga eventuella invändningar från tredje parts sida mot de där upplästa breven och avdöma eller bilägga dessa. Denna uppläsning gällde de brevtexter, om vilka påven vid den föregående supplikens beviljande resolverat: *Et quod transeat sine alia lectione* (se sid. XVI). Den offentliga läsningen av dessa brev skedde i stället i *audientia* genom där anställda lektorer, de därvid framförda invändningarna (*contradictiones*) i regel genom dess prokuratorer, avgörandet genom en av dess auditorer. De ovannämnda »abbreviatores advocati» voro förbjudna att utöva procurators åligganden eller att taga plats som bisittare i *audientian*; deras uppgift har varit att företräda kansliteknisk sakkunskap vid de talrika brevens prövning i olika avseenden. I *audientian* formulerades slutligen de ett supplikärende vanligen åtföljande exekutorialbreven av vederbörande scriptor, utan hjälp av föregående koncept, och de där gjorda motinläggen kommo oftast att gälla valet av de då föreslagna exekutorerna.

Med granskningsproceduren i *audientia* var *corrector's* ämbetsuppgift nära förbunden. Särskilda bestämmelser finnas beträffande översändande såväl till korrektorn från notaries camera av där signerade, för uppläsning avsedda brev som från denne, i jämväl av honom signerat skick, till *audientian*. Hans granskning anses dock under 1300-talet huvudsakligen ha avsett justitiebrev och de andra till läsning i *audientia* föreskrivna, vilka han i rättat skick hade att överlämna till auditorn, varvid ingen utom *corrector* och *auditor* ägde att korrigera signerade brevtexter. Exekutorialbrevens avfattning, i vad denna rörde i dem använda klausuler och konklusioner, hörde sålunda under hans prövning, och en ännu bevarad, år 1277 tillkommen formelbok över »littere que per audientiam transeunt» har ansetts härröra från *corrector's* ämbete, i vilket även synes ha ingått kontroll av att reglerna för de påvliga urkundernas skrift och formella avfattning iakttogos. Till hans åligganden hörde slutligen att som 'computator' biträda *rescribendarien* vid brevens taxering (se sid. XXVI).

Med dessa påteckningar kommo de därmed i denna instans slutbehandlade renskrivna (munderade) urkunderna för besegling till *bullatorn*, hos vilken de sedermera, efter kollationering med motsvarande registertext (se nedan, sid. XXIX), avhämtades av petenten eller dennes prokurator emot erläggande av för bulleringen fastställd taxa. Var petenten icke närvarande vid kurian, befordrades de genom härför särskilt anställda kursorer, men för långväga adressater ofta genom adressaterna närboende biskopar, som avlagt föreskrivna besök 'ad limina apostolorum', eller kanske vanligast genom de kollektorer, som bevakade kurians fiskaliska intressen i vederbörande kyrkoprovins. De till *bullarian* influtna avgifterna redovisades av denna i påvliga kammaren, vilket icke var fallet med de andra kanslitaxorna.

För slutskedet av de påvliga brevtexternas långa tillkomsthistoria kompletteras reglementariska föreskrifter, på vilka den föregående framställningen huvudsakligen bygger, genom direkta kanslipåteckningar på de bevarade originalbreven. Tio sådana texter ingå i band VI: n. 5342:1—V (jfr plansch, fig. a—d) 5363 5390:1 5415: V 5508 5515. Till h ö g e r p å uppvecken av dessa brev återfinnas namnen på

brevens skrivare: P. de Moss(e); Ste(phanus) Guinerii i två av duplikatbrev och därav i det ena såsom ställföreträdare för G(uillelmus) de Lhugato; Calcedonius (alla dessa i n. 5342); G(uillelmus) Borrilhon (5363); Jo(hannes) de Marambato (5390); D(ominicus) de Amandula (5415: V); B(ernardus) de Carpineto (5508); Jo(hannes) de Fulgin(et o) (5515). Till vänster under uppvecken namngiva sig de för de åsatta taxebeloppen ansvariga (i regel rescribendarierna; jfr s. XXVI): N(icolaus) Mauri (5342:I—V); B(ernardus) de Tra(n)smons (5363); A( ) de Villanoua (5390); M(atheus) Paschalis (5415: V); Jo(hannes) Bell(i)h(ominis) i n. 5508 5515. Såsom vederbörandes prokuratorer ha följande kurialer fungerat, vilkas namnteckningar förekomma å mittpartiet av de respektive brevens baksidor: Symon Boerii i n. 5342:I—V (jfr plansch, fig. b, d) 5363 5390 5415: V; Cellus de Orto i n. 5508 5515.

Av de ovan nämnda äro följande belagda i Schäfers och Mohlers i bd VI, s. 710 not* citerade arbeten: Ste. Guinerii 1342 9/9 såsom magister, scriptor pape (Schäfer, s. 204); G. de Lhugato 1335 11/2, 1343 30/4 såsom corrector litterarum apostolicarum (Schäfer, s. 24, 205); D. de Amandula 1349 26/5 såsom magister, scriptor pape (Schäfer, s. 421); 1351 20/6, 1352 9/11 såsom ombud vid inbetalning av servitier (Mohler, s. 264, 312); Joannes Bartholomei de Fulginet o, d. pape capellanus et procurator aep. Bisantinen., 1343 22/12 (Mohler, s. 342); Matheus Pascalis, scriptor pape, 1352 4/6 (Schäfer, s. 482); Bernardus de Transmons, magister, distributor et scriptor cancellariae, 1351 20/5 (Schäfer, s. 454); Joh. Bellihominis, rescribendarius pape 1356—61, 1356 2/1; 1358 14/12 o. 1360 30/9 för särskilda uppdrag (Schäfer, s. 613, 704, 782). — En Simon Boerii är 1351 31/10 rector eccl. s. Johannis de Vaurelha, Ruthen. dioc. (Mohler, s. 606).

Det hakliknande tecknet efter taxatorsignaturen härrör sannolikt från computator och utgör hans kontrollmärke; se härom under n. 5363, not 8, och n. 5390:I, not 9 gjord hänvisning till Tangl's avhandling i Mittheilungen des Instituts für Oesterreich. Geschichtsforschung. Bd 13 (1892), s. 52 f. Andra dylika tecken, men från de förenämnda avvikande, förekomma vid skrivarna Stefan Guinerii' och Johannes de Marambato's namnteckningar, vid den förres efter namnet (5342: II, III), vid den senares (5390: I) såväl före som efter detta.

Vid de ovan nämnda prokuratorernas namn åtföljes alltid den enes (Simon Boerii), men icke den andres, av ett i mittlinjen (av baksidan) tecknat *R* med två från denna initial utdragna raka streck, det ena nedåt, det andra åt höger (se planschen, fig. b, d); det ligger nära, att denna anteckning gäller registrering av något slag. En bokstavssignering (å baksidornas övre, vänstra hörn) förekommer dessutom å samtliga av de nämnda prokuratorerna (alltså även av Cellus de Orto) påtecknade brev: *B* i majuskel i n. 5342:I—V och (i genomstungen minuskel?) i n. 5508; / i n. 5515 (se avbildningar efter kliché under respektive texter).

Förkortningstecken av sigelkaraktär äro slutligen att iakttaga även å textsidorna (i övre högra hörnet) till samtliga i band VI intagna påvliga originalbrev (utom för n. 5515). Tecknens utseende framgår av de vid texterna meddelade avbildningarna efter kliché. I n. 5508 har det karaktären av ett vertikalt streck med rester av en kort avslutningslinje till vänster och med två snedstreck på den långa stapeln. De övriga (n. 5342:I—V 5363 5390: I 5415: V) tillhöra alla samma typ och likna mest *B*. med överdelen D-formig och nedre delen av huvudstapeln försedd med horisontala tvärstreck till växlande antal av 1, 2 och 3. A. Lang, ur vilkens meranämnda editionsverk: Acta Salzburgo-Aquilejensia (s. XX) beskrivningen ovan är hämtad, fäster där också uppmärksamheten på att dessa kanslimärken merendels äro gjorda med blekare bläck än huvudtexten och computator's sigeltecken under uppvecket. Detsamma kan iakttagas även i de här representerade fallen.

Registret (*registrum bullarum*) hade av gammalt ett nära samband med påvliga kansliet. De för detsamma ansvariga tjänstemännen — *registratorerna* (i regel biskopar eller abboter och alltså ståndspersoner) — tillsattes dock vid denna tid liksom sekreterarna (sid. XXIV) av den påvliga kamreraren (*camerarius*) och avlade i likhet med bullatorerna ed till honom. De hade att fördela skrivarbetet på de ävenledes av kamreraren utsedda och till honom edfästa registerskrivarna (*scriptores registri*; *clerici in registro scribentes*) och att sedan granska de registrerade texterna. Även textnumreringen, utsättande av kvaternrubriker samt kvaternernas förtecknande i rubriceller (se sid. XXIII, XLVIII) tillhörde *registratorernas* ämbetsåtgärder. De hade slutligen att bestämma och ensamma uppbära registertaxan enligt föreskrifterna i *Pater familias*-bullan 1331 (p. 225—239) samt att utsätta det debiterade taxebeloppet eller befrielse därifrån ovanför varje registertext (jfr sid. XXX), som därmed nått slutstadiet i den avfattning, i vilken den här återgivits. Detta sista moment i Auin.-texternas registrering — taxebeteckningarna — är i sin tur ett slutled i ett invecklat taxeringsförfarande; se vidare härom (sid. XXX ff) efter beskrivningen av registreringssättet i Vatikanregistren, i vilka taxebeteckningar ej förekomma.

Efter vilka förlägg ha Auin.-texterna inskrivits i registret? Bestämmelser härom saknas i hittills publicerade kansliföreskrifter och taxeförordningar, vilka överhuvud icke ingå på tillvägagångssättet vid registreringens utförande. P. A. Munch, Denifle, v. Heckel, Göller, Tangl och flera anse, att den skett efter de färdiga originaltexterna, andra, att det varit de slutbehandlade koncepten, som kopierats. Dessa uttalanden avse dock närmast det å pergament skrivna registret före Avignon, för vilket förarbeten till de färdiga texterna i regel saknas.

Med Auin.-serien föreligga däremot sådana avfattningar i pappersregistrens kvaterner (se sid. XX f), ehuru i denna egenskap sent indragna i diskussionen kring dessa frågor (först 1940 genom F. Bock i *Quellen und Forschungen etc.*, bd XXX). Enligt Bock äro registerkvaternerna i denna serie »laufend geführte Register», vilka i sitt bevarade skick återge såväl texternas kanslimässiga tillkomst som deras fortsatta behandling från den beviljade suppliken till den utskrivna bullan. De skulle följaktligen innehålla de av abbreviatorerna avfattade och korrigerade koncepttexterna, vilka dock därvid (1. c.) torde ha haft mekaniska hjälpkrafter vid sin sida för att kunna medhinna en dylik masskoncipiering. Efter registratorns granskning (genom kollationering med originalen, åsättande av nummerbeteckning och taxering) »hade av koncepttexten blivit en registertext och av den färdiga kvaternen en registerkvatern» (Bock). Den terminologiska kanslibeteckningen *nota* för koncept förutsattes här kunna innebära även sådan uppteckning av ett flertal texter i den mångbladiga enhet, som kvaternen utgör (jfr sid. XLVI), och konceptkvaternen bör ha passerat i det föregående angivna granskningsinstanser med föreskrivna signeringar för att kunna bli en registerkvatern. Kvaternernas olika proveniens bör också uppmärksammas: provisionsbrevet till biskopsämbeten från notariernas abbreviatorer, till lägre beneficiar från kansliabbreviatorerna.

Omskrivningen på pergament av pappersregistrens brevtexter till de parallella banden i Reg. Vat. har utförts av registerskrivare under en registrators ledning och personliga ansvar. Den ovan (sid. XX f) omnämnda, därvid företagna utslutningen av flera i förläggsserien företrädda brevtexter, kan principiellt återgå på en från det för-avignonesiska skedet nedärvd kanslitradition. Vissa urvalsprinciper tillämpades nämligen redan då för att begränsa omfånget av det officiella påvliga brevregister, som den i Avignon upplagda avskriftserien var avsedd att fortsätta. Av de sid. XXII exemplifierade anteckningarna i kvaternsluten rörande transkriberingens förlopp kunna flera anföras för de år, band VI omfattar, t. ex. i Auin.-banden 113 (f. 116 v, 361 v, 365 v); 119 (f. 59 v, 62 r, 93 v); 120 (f. 78 v, 88 v, 94 v, 109, 144, 170,

194, 218, 246, 277); *120 bis* (i. 193 v, 242); *122* (f. 174 r). I några av dessa namngivna sig skrivarna: *Con. de Duysborgh* (Auin. 119, f. 62 r; *120 bis* (se ovan anförda folia), *Jacobus de Attrebatō* (Auin. 120, se ovan), *G. de Papiā* (Auin. 122, f. 174 r) samt de redan vid textavtrycken nämnda *G. de Pampilone* (sid. 588 under n. 5176) och *David de Dacia* (sid. 865, not 10 till n. 5498). Anteckningar av samma slag som den ovan sid. XXIII från Auin.-bandet 105 återgivna: »*Rubricatum est*» etc. äro att nämna även från banden 113 (f. 361 v), 120 (f. 78 v): »*per Symonem*» och 122 (f. 174 r). *Vidal* hänför dem (*Benoit XII* (1334—42). *Lettres communes*. T. 1, 1903, sid. LXXI f) till särskilda *rubricatores*, vilka eljest icke äro omnämnda i facklitteraturen, men möjligen kunna ha haft denna specialuppgift inom registerskrivarnas led.

De i det föregående (sid. XXIII, XXIX) omnämnda *taxebeteckningarna* t. h. ovanför varje brevtext i *Auin.* - registren avse i de fall, då flera brev utfärdats i samma ärende och beteckningarna placerats ovanför huvudbrevet, alltid samtliga de därvid utfärdade. De horisontala strecken beteckna hela enhetstal, de vertikala halva enheter (jfr n. 5167). *Taxan*, de *redovisa*, var en kanslitaxa, och de utsatta beloppen utgjorde ersättning för skrivandet av de därmed märkta texterna. De administrativa formerna för taxeringens utövande behandlas ingående och med utförlig historik i *Bresslau's Urkundenlehre*, del 1 (2. upplagan, sid. 329 ff). I de påvliga registren uppträda *taxebeteckningar* först under *Johannes 22*, som ingrep nyordnande även på detta område. Två konstitutioner av hans hand reglera kanslitaxan i dess senare, här företrädda utvecklingskede: »*Cum ad sacrosanctae*» kort efter hans trontillträde 1316 och »*Pater familias*» femton år senare 1331, den förra intagen i *Extravagantes Joannis XXII*, tit. XIII, cap. unicum (*Friedbergs* utgåva, 2, sp. 1218 ff), den senare i *Tan gl's Kanzleiordnung von 1200—1500*, sid. 91 ff. Utformningen av taxeringsproceduren genom praxis och verkställighetsföreskrifter fortsatte dock ända till *Avignontidens* slut och föreligger då i en taxbok (*liber taxarum*), vilken efter tidig 1400-tals-uppteckning utgivits av *Tan gl* år 1892 i *Mitteilung des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, bd 13 såsom bilaga till hans grundläggande undersökning där över »*Gebührenwesen in der päpstlichen Kanzlei [1200—1450]*». Båda de nämnda konstitutionerna inbegrepo en trefaldig expeditionstaxa: *abbreviators-* (för koncepten), *scriptors-* (för den renskrivna bullan) och *register-taxa*. Av dessa var *scriptorstaxan* den normerande; dess avgiftsskala ägde alltså giltighet även för *registertaxan*. Som en allmän grundsats uttalades i båda förordningarna, att den åsatta avgiften icke vore att anse som betalning för en nådebevisning, utan som ersättning för den möda expeditionen kostat i dess olika stadier. Själva taxeringen gjordes, under medverkan av en *computator* och assistenter, av en av kansliets *rescribendarier* — två sådana *funnos*, båda valda för viss tid av *scriptorkollegiet*, en för *justitie-*, en annan för *gratialbrev* (jfr sid. XXVI). De *taxor*, som därvid åsattes *originalbullorna* (jfr sid. XXVIII), äro återgivna i n. 5342:1 med därtill hörande *plansch* (sist i bandet) och *följebrev* II—V samt i n. 5363, 5390, 5508 och 5515. *Registertaxan* uppbars av *registratorn* (jfr sid. XXIX); huru den fördelades och om *kammaren* medverkade därvid, är dock ovisst. Därigenom att de vid texterna angivna *taxorna* i vissa *registerband* återgivits i de till banden hörande *rubricellerna* (jfr sid. XXIII), har en *sammanräkning* kunnat ske av dessa belopp för *Innocentius 6:s* sjätte pontifikatsår, vilken givit en högst betydande *slutsumma*. *Taxebeloppen* skulle, enligt *slutbestämmelsen* i *Pater familias-bullan*, 'citra montes' utgå i *Tours-mynt* (*grossi Turonenses*; om deras värde se *Bresslau*, a. a. P, sid. 335), 'ultra montes', d. v. s. i *Rom* och *Italien*, däremot i *romerskt* (*grossi Romanini*).

Av detaljbestämmelserna i Pater familias-bullan och taxboken intressera framför allt de, som avse *provisionsbullorna*, de talrikaste av Avignontidens påvliga brevtexter och även i detta band. Som huvudgrupper bland dem (jfr textanalysen sid. XXXIII) räknas i båda de nämnda avfattningarna kategorierna kanonikat och prebende, kyrkligt beneficium med eller utan själavård samt 'dignitet' (något av kapitlets högre ämbeten), såväl vid nuvarande som närmast förestående vakans (*super canonicatu et prebenda tantum vel super beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura simpliciter . . . vel super dignitate . . . in cathedrali . . . tantum vacantibus vel vacaturis*). Taxan för denna omfattande brevggrupp var, med vanliga klausuler, 10 Turon. grossi för provisionsbullan, 12 för exekutorialbrev (Pf [= *Pater familias*] p[unkt] 129—130, tax [boken] p[unkt] 7). Om ovanliga klausuler — exempel på sådana uppräknas — förekomme i dessa brev, tillkomme (enligt taxb. p. 11) ytterligare 1/4 grossus för varje rad av sådana och av vidlyftig narratio (puta narratio vacationis beneficii). — I band VI är taxeringen av hithörande texter genomgående högre än de anförda gruudtarifferna, nämligen

10 ½ + 12 ½ i n. 5167, 76, 99 5200—02, 42 5348, 52, 66, 68—69, 79, 85 5427.

11 + 13 i n. 5256, 69 5367, 80 5467 5506.

11 ½ + 13 ½ i n. 5188 5227 5354.

12 + 14 i n. 5194, 96 5235, 36, 38 5396 5459, 71.

12 ½ + 14 ½ i n. 5395.

13 + 15 i n. 5300, 93, 94.

Provisionsbullor för biskopar voro taxerade till 20 grossi, för ärkebiskopar till 24 (Pf p. 198, 199; taxb. p. 3, 5), för biskops koadjutor till 20 och för överlämnande av pallium till 10 grossi (taxb. p. 361, 92). Med dessa belopp överensstämma motsvarande taxor i band VI: n. 5273 5349, 50 5464 för biskopar, n. 5498 för koadjutor, n. 5390 för pallium. Provisionsbullorna för ärkebiskoparna i Uppsala och Lund (n. 5342 5509) ha två enheter högre taxebeteckning (26 grossi) och icke den nedsättning till hälften av taxan för in-eodem-modo-breven, som Paterfamilias föreskriver (p. 236). — Då avskrifter (n. 5438—39) av tre följebrev till biskop Sigfrids provision i Skara belagts med 22 grossi för vart och ett av breven eller 2 gr. mera än förläggstexternas (n. 5350), har en annan avvikelse skett från denna konstitution (p. 239), vilken i sådana fall stadgar blott 1/3 av taxan för texten, som kopierats. — Av de s. k. mandaten (se vidare sid. XXXVI) eller uppdrag åt en högre andlig att verkställa en provision till vissa av påven reserverade lägre beneficier synas alla i band VI medtagna vara avgiftsbelagda i överensstämmelse med taxboken: n. 5422—25, 72—73 med 20 grossi enligt p. 13, n. 5402 med 17 grossi sannolikt enligt p. 21—22, som föreskriver ersättning efter rad (½ grossus för upp till 30 rader, därutöver 1 grossus). — Ett icke oansenligt antal (41 st., därav 2 mandat) utgöra slutligen provisionsbullorna med beteckningen: »Gratis (pro deo)». I fyra av dessa (n. 5356—58 5413) är providenden kardinal och som sådan frikallad från taxa, och befrielse från sådan är lika naturlig i n. 5442, som avhandlar en för kurian viktig politisk fråga. I de övriga fallen gäller det fattiga klerker (*pauperes clerici*) eller skolarer (n. 5340—41), som erhållit befrielse på grund av medellöshet. De två mandaten (se ovan) äro de senast nämnda (n. 5340—41). N. 5178 5335, 36 5339 avse kanonikat, alla de övriga trettio (n. 5177, 82—86, 90, 91 5203—10, 18—19 5313, 20, 21, 28—34, 38) beneficier till en taxerad årlig avkastning av högst 25, respektive 18 silvermark, alltefter de voro förenade med själavård eller icke. För de två mandaten gällde samma villkor.

Skyddsbreven (*litterae conservatoriae*) i n. 5197, 5260, 61 och 5386 äro åsatta taxa av 30 grossi, vilken motsvarar den för sådana 'in forma concilii' (Viennensis) uppförda (Pf p. 186, taxb. p. 275). De rimligen av konung Magnus' ombud erlagda taxebeloppen för bullorna n. 5251—52 (12 grossi) och n.

5253—55 (20 grossi), alla om hjälp mot ryssarna, torde ha utgått efter radantalet. Av det på Viennekonciliet (1311—12) fastställda formuläret är det i n. 5260 använda »*Militanti ecclesie*» en av varianterna (se n. 5197, not⁶).

Återstående gratialbrevtexter i band VI tillhöra kategorierna *indulgenser*, *licenser* och *dispenser* med differentierad taxering för olika specialfall:

fullständig avlösning i dödsstunden (*de absolute plenaria in mortis articulo*) 14 grossi för en person (Pf p. 137; taxb. p. 200): n. 5211 (se Rättelser), 25—26, 45—46, 57—59 5315—19 5444; jfr n. 5453;

återinvigning av kyrkogårdar (*de reconciliatione cimiteriorum*) 10 grossi (Pf p. 151, taxb. p. 237): n. 5221 (10 grossi) 5429 (11 grossi);

gåva till kyrkas byggnadskassa (*pro porrigentibus manus adiutrices*) 12 grossi (Pf p. 156, taxb. p. 213): n. 5241 5428, 49;

besök av kyrkor vissa helgon- eller festdagar (*de visitantibus*) 10 grossi (Pf p. 156); 12 grossi (taxb. p. 212): n. 5240 5363, 64 5448 (alla: 12 grossi);

rätt att uppbära inkomster av kyrkliga beneficier under frånvaro (*de fructibus percipiendis in absentia usque ad certum tempus*) 10 grossi (Pf p. 157, taxb. p. 214); för exekutorialbrev 12 grossi (Pf p. 158, taxb. p. 215): n. 5387: (20 + 22 grossi);

rätt för ordensfolk att äta kött... (*esus carnis pro religiosis*) 10 grossi (Pf p. 148, taxb. p. 236): n. 5420, 21;

dispens att ehuru av oäkta börd prästvigas och erhålla kyrkligt beneficium (*super defectu natalium quod de presbitero geniti ad ordines et beneficia valeant promoveri*) 12 grossi (Pf p. 172, taxb. p. 295); *et si committatur*, 12 grossi (taxb. p. 296); *et si pro pluribus fiat commissio*, addantur pro qualibet persona 2 grossi (taxb. p. 297): n. 5430 (för 10 personer: 34); jfr n. 5340, 41;

dispens att ehuru av oäkta börd erhålla kanonikat och prebende vid domkyrka 18 grossi (taxb. p. 298): n. 5502 (14 grossi att få förena två beneficier med kaplansyssla);

dispens för äktenskap i förbjudna led, som ingåtts i ovetenhet därom (*super matrimonio ignorant contracto in gradu prohibito*) 12 grossi (Pf p. 178, taxb. p. 299): n. 5493, 94;

dispens för sådant äktenskap, ingånget i vetskap om de förbjudna leden (*super matrimonio contracto scienter*) 20 grossi (Pf p. 179, taxb. p. 301): n. 5397 5489;

rätt att skapa två notarier (*concessio officii tabellionatus*) 18 grossi (Pf p. 174, taxb. p. 145): n. 5441.

Då gruppindelningen av texterna i comunregistren har sitt sannolika upphov i Pater familias-konstitutionens klassificering av gratialbreven, är det av intresse att för jämförelse med föregående framställning uppsöka de kvaternrubriker i registren, under vilka de taxbelagda breven blivit registrerade, och att därefter jämföra denna faktiska gruppindelning med en motsvarande fiktiv sådan ur textanalytisk synpunkt (sid. XXXVII). För provisionsbullorna till lägre beneficier uppräknas i punkt 129 av de ovan åsyftade bestämmelserna icke mindre än tolv olika variationer. Utom de tre former, vardera i tvåfaldiga alternativ (*vacantibus vel vacaturis*), vilka anförts sid. XXXI i det föregående, förekomma nämligen ytterligare tre för detta, det vanligaste slaget av provisioner. En av de tre saknar intresse i förevarande fall. De två andra — också de indelade med hänsyn till omedelbar eller senare rättsverkan — avsågo båda tillägg till provisionsformerna kyrkligt beneficium med eller utan själavård 'simpliciter', respektive kanonikat och prebende 'tantum', och tilläggen avsågo i båda fallen, att provisionen även kunde omfatta en 'dignitet', d. v. s.

någon av 'värdigheterna' inom kapitlet (från och med prepositur, men med olika omfattning nedåt i olika domkyrkor) med tillhörande prebende. Denna differentierade provisionsskala kan i band VI avläsas i kvaternrubrikerna för den lägre beneficie-klassen. De äro:

- I. de canonicatu sub expectatione prebende (i: Auin. 109, 110, 112, 120, 124): n. 5200—01 (jfr VII nedan), 02, 56 5352, 65 (mandat), 66—69, 79—80, 85 5423, 25 (mandat), 27 5500 (mandat).
- II. de prebendis vacantibus (Auin. 108, 241; Vat. 219; Vat (o: Auin) 244): n. 5178, 96 5236, 5395, 96.
- III. de prebendis vacaturis (Auin. 94, 99, 109, 120 bis, 126, 129, 250, 255; Vat. 182, 189, 196, 197, 205, 207): n. 5167, 99 5227, 42, 69 5300, 35, 36, 48, 54 5459 5506.
- IV. de beneficiis cum cura vel sine cura sub expectatione (Auin. 104, 107, 117, 128; Vat. 187): n. 5177, 81—86, 89—91 5203—09, 18 5313, 28—30, 38 5452 (alla utom den sista *gratis*).
- V. de beneficiis vacantibus (Auin. 102, 117, 121, 127; Vat. 186): n. 5188 (cur. eccl.) 5301 (cur. eccl.), 93 5422, (prepositura, mandat), 24 (mandat), 71 (prepositura), 72 (mandat), 73 (cur. eccl.; mandat).
- VI. de beneficiis vacaturis (Auin. 108, 117, Vat. 197): n. 5210, 19 5320, 21, 31—34 (alla *gratis*).
- VII. de dignitate sub expectatione (Vat. 194): n. 5200, 01 (jfr I ovan).
- VIII. de dignitatibus vacantibus (Auin. 109, 255; Vat. (i:Auin.) 244 (Vat. 219): n. 5235, 71 (mandat) 5394 (prepositura) 5402 (mandat).
- IX. de dignitatibus vacaturis (Auin. 97, 109, 126): n. 5176 5238 5467.

Av de här angivna kvaternrubrikerna motsvara *I—III* kategorien kanonikat och prebende (super canonicatu et prebenda tantum) i ovan (sid. XXXI) åberopade punkt 129, *IV—VI* alternativet kyrkligt beneficium (super beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura simpliciter), *VII* kategorien dignitet eller värdighet (super dignitate... in cathedrali), *VIII* och *IX* såväl den sistnämnda som de båda tilläggsvarianterna till de vanligaste provisionsformerna: kanonikat och prebende, respektive beneficium med eller utan själavård (jfr n. 5235 i ena gruppen, n. 5238 i den andra). Att vissa oregelbundenheter kunna konstateras i tillämpningen av dessa olika alternativ, kan knappast förvåna vid den massregistrering det här var fråga om och de många händer, som böra ha medverkat i denna. Brev på prepositur uppträda sålunda i ett fall (n. 5471) bland »de beneficiis vacantibus», i ett annat (n. 5394) under »de dignitatibus vacantibus». I n. 5200 och 5201 för att nämna ännu ett exempel gäller provisionen kanonikat och expektans på prebende, med tillägg i förra fallet att prebendet skulle tillhöra de medelstora eller större; i Auin.-bandet ha båda förts till kvaternrubriken: »De canonicatu sub expectatione prebende», i Vatikan-texten till »littere de dignitate», trots att det i n. 5201 rör sig om ett vanligt prebende. Om ytterligare alternativ (motu proprio, certo modo), se sid. XXXVII.

Provisionsbullorna för ärkebiskop, biskop och biskops koadjutor, samtliga uppräknade vid redogörelsen för taxan (sid. XXXI), återfinnas alla under kvaterngruppen: de provisionibus (prelatorum) i Auin. 119, 120, 120 bis, 127, 129.

Av beteckningarna i taxförordningen och taxboken ha följande överflyttats oförändrade till registerkvaternerna:

litterae conservatoriae (Auin. 99, 113, 120) för de fyra skyddsbreven n. 5197 5260— 61 5386;

de absolute [plena(ria) in mortis articulo] (Auin. 105, 110, 112, 113, 118, 125, 128; Vat. 194, 198, 200, 203, 211);

de tabellionatus officio (Auin. 125), i de tre senare grupperna för samma brev som de sid. XXXII angivna.

Övriga i band VI förekommande indulgenser, licenser och dispenser ha samlats under kvatern-rubriken: de indultis privilegiis et dispensationibus (Auin. 105, 113, 118, 125, 130): n. 5221 (reconciliatio), 5240 (visitantibus), 5241 (porrigentibus), 5262 (confirmatio privilegiorum), 5305—07 (relaxatio penitenciarum), 5420—21 (esus carnis), 5502 (defectus natalium).

Beteckningarna »de curia» (Auin. 109) och »de litteris communibus» (Auin. 113, 122; Vat. 224) äro vida äldre än 1331 års taxekonstitution och användes då, den förra för en mindre brevggrupp rörande förvaltningsärenden och kurians egna angelägenheter, den senare som sammanfattande benämning på gratial- och justitie-breven i allmänhet (se sid. XXI). »de curia»-beteckningen (n. 5215—17 äro de enda under denna rubrik registrerade texterna i band VI) överensstämmer enligt definitionen ovan särdeles väl med Unigenitus-bullans karaktär, men hade tillika den kanslitekniska betydelsen av frihet från expeditionstaxa (se sid. XXI). Av de till gruppen »de litteris communibus» hänfödda texterna (jfr sid. XXXVIII) äro såväl n. 5251, 52 som n. 5442 av politiskt innehåll, men medan den senare är gratisbetecknad, äro de två förra såsom utgående från ett initiativ av konung Magnus taxebelagda. Det fjärde dit hänfödda och jämväl taxebelagda brevet (n. 5390) rör palliets översändande till ärkebiskop Petrus Thyrgilli.

Litterae de diversis formis (diuersarum formarum) är en brevggrupp (i Auin. 109, 110, 119, 120 bis, 125, 129, 250), som företer vissa likheter med den sist behandlade (de litteris communibus). Ursprungligen torde den ha tillkommit såsom uppsamlingsplats för i taxeförordningen icke förutsedda fall, i vilka taxan kunde bestämmas med större frihet än i de tariffbestämda. Flertalet av de i band VI företrädda texterna med denna beteckning (jfrsid. XXXII) tillhöra dock icke denna kategori, utan torde i stället ha samband med framställningar från personer, vilka ansetts kräva särskilt hänsynstagande. Konung Magnus' intercession eller ansökan namnes uttryckligen i n. 5253—55 (korstågsbulla), 5322 (relaxatio penitencie), 5364 (indulgens för Växjö domkyrka) och kan sannolikt förutsättas i n. 5397 5489, 93, 94 (äktenskapsdispenser i förbudna led); i n. 5486 är han indirekt adressaten. N. 5428—30 avhandla indulgens- och licensärenden, vilka eljest äro registrerade som sådana, men här ha framförts av kurialen, biskop Magnus i Västerås. Detsamma gäller n. 5340—41, där adressaten är ärkebiskopen i Lund. Konfirmationen på prepositur i n. 5347 är avgiftsbelagd efter punkt 69 i taxboken och hör närmast samman med provisionsbreven. I n. 5438—39 slutligen kan placeringen ha föranletts av den icke stadgeenligt åsatta taxeringen (se sid. XXXI).

BREVTEXTERNAS AVFATTNING

Uppbyggnaden och sammansättningen av de i det föregående behandlade registertexterna är särskilt invecklad och varierande i den största gruppen eller provisionsbreven till lägre kyrkliga ämbeten (beneficia minora). De grundläggande rättsreglerna för det påvliga beneficalväsendet — i reskripten, de stora allmänna reservationsdekreten och därpå följande specialföreskrifter i kanslireglerna — ha redan anförts i ett tidigare avsnitt (sid. XIV). I de sistnämnda kan man följa, huru det kanslitekniska utformandet av denna textgrupp blir alltmera invecklat genom provisionsförfarandets successiva utvidgning, och huru olika personliga och lokala förhållanden i de supplicerandes hemorter också krävt hänsynstagande vid bullans avfattande. Samtida officiella formulärsamlingar för iakttagande av rätt formgivning och stilistiska finesser ha i detta fall endast undantagsvis bevarats och föreligga icke vederligen i tryck. Den i Avignon under Clemens 6 tillkomna

fortsättningen av liber cancellariæ (Quaternus albus; se föreg. hänvisning) innehåller endast två formulär av här avsett slag (anförda följ. sid. XXXVII). Huvudtyperna av denna provisionsklass äro dock alla företrädda i band VI och exemplifieras nedan genom analys av en text ur den talrika gruppen: *canonicatus et prebenda* under jämförelse med motsvarande textdelar i övriga grupper. De avvikelser i formulären, som därvid framträda, antydans redan i supplikföreskriften om tillfogande av lämpliga klausuler vid bullans avfattande och återgå på enahanda bestämmelse för abbreviatorernas konceptskrivning (jfr citaten sid. XVIII, XXVI). De viktiga klausul-tilläggen skedde alltid i brevttextens viktigaste del eller dispositio, där nådebevisningens art angives.

Den text, som valts som första typexempel vid en jämförande undersökning av formulären inom här ifrågavarande provisionsklass, är, som redan nämnts, en av de många bullorna på *lediga kanikat och prebenden* (n. 5178). Efter urkundsdelarna: *inscriptio* (*Dilecto filio . . . salutem*), *arenga* (*Probitatis et virtutum merita . . . ad gratiam liberales*), *narratio* (*Cum itaque . . . contingeret attemptari*), *dispositio* med kollationsformel (*canonicatum et prebendam . . . apostolica tibi auctoritate conferimus et de illis etiam prouidemus*) följa där klausulerna: *decreti* (*decernentes . . . irritum et inane . . . attemptari*); *non obstantibus* med *anteferri* och *sanctio* (*Nulli ergo etc.*). — Vid förtidstillsättning av ännu icke lediga *beneficier* (t. ex. n. 5177) kom reservationsförfarandet till användning, då efter arenga och en kort *narratio* följde *dispositio* med reservationsformeln (*beneficium ecclesiasticum . . . , cuius fructus, redditus et proventus . . . non excedant, ad . . . collacionem, prouisionem . . . pertinens, . . . cum vacauerit, . . . conferendum tibi . . . donacioni apostolice reseruamus*) och i denna (efter orden: *cum vacauerit, . . . conferendum tibi . . . donacioni apostolice reseruamus*) *clausula acceptacionis* (*quod tu . . . infra vnus mensis spacium . . . duxeris acceptandum*) samt efter reservationsformeln klausulerna *inhibitionis* (*districtius inhiibentes etc.*), *decreti* (se ovan), *non obstantibus*¹ samt *Nulli ergo*.

Då provisionen gällde *kanikat med expektans på prebende* (*de canonicatu sub expectatione prebende*), ha vissa omformuleringar i det föregående formuläret blivit nödvändiga (se n. 5167) på grund av tidsintervallen i de båda tillerkända nådebevisens ikrafträdande. Efter kollationsformeln följer alltså här reservationsformeln med därtill hörande klausuler, men med avvikande första moment (*de certo canonicorum numero ac . . . roboratis*) i *non obstantibus* på grund av för olika kyrkor gällande och på olika sätt bekräftade bestämmelser angående visst bestämt antal kaniker i den ifrågavarande kyrkan eller för det fall att några, på påvlig eller annan auktoritet, redan antagits som kaniker vid samma kyrka (se vidare nedan anförda not samt alternativet '*certo modo*' i den efterföljande tabellariska översikten). — Särskilda formulär användes likaledes, då provisionen företagits *motu proprio* (n. 5356) eller då den innebar *bekräftelse* på förut erhållen sådan (n. 5347) eller då ett *transumt* ur de påvliga registren tillerkändes samma rättskraft som en förlorad likalydande originalbulla (n. 5413).

Bullor i *beneficialärenden* av denna klass åtföljdes alltid av *exekutorialbrev* (se vidare om dessa sid. XXXVI), riktade till *tre exekutorer*. Av dem skulle en befinna sig vid kurian, medan de två andra kunde utses av petenten. De mest anlitade i det förra fallet äro i detta band sakristanen (vid S. Agricols kyrka) i Avignon (n. 5506), biskoparna av Freising, Carpentras och S. Pons de Tomières; bland de i enstaka fall officierande märkas abboten i Psalmody (n. 5513), ärkebiskoparna i Arles (n. 5238) och Toulouse (n.

---

¹ Samtliga klausuler till såväl denna text (n. 5177), som den därefter närmast exemplifierade (n. 5167) äro återgivna in extenso och i parallell svensk översättning (s. XLI ff).

5218, 19), biskopen i Vaison (också i n. 5218), ärkediakonen i Brie (n. 5196), den sistnämnde möjligen utsedd av petenten med hänsyn till att han vid provisionen uppehöll sig för studier i Paris (se Rättelse till n. 5195). I några fall (n. 5183 5352 5471) äro alla tre exekutorerna från hemorten, och i det första äro samtliga från samma stift som petenten. I n. 5320, 21, 69 och 5301, av vilka tre röra svenska beneficiier, det sista ett finskt, och i vilka sakristanen i Avignon representerar kurian, äro de två andra exekutorerna hämtade, en från vardera av de svenska och norska kyrkoprovinserna. Samma växling mellan dessa kan konstateras beträffande norska beneficiier (n. 5178 5238). För skånska beneficietillsättningar ha i två här förekommande fall (n. 5201 5336) utsetts exekutorer från svenska kyrkan, medan däremot representanter för den danska icke äro företrädda i dessa beneficalärenden. Dåtida politiska förhållanden ha möjligen här återverkat.

Beneficieprovisionen kunde också ske i m a n d a t e t s form. Detta kunde då vara ställt till t r e exekutorer, en av dem, liksom i exekutorialbrevet, företrädande kurian, men innebar oftare ett e n m a n s u p p d r a g för en kyrkans man i förtroendeställning utanför kurian. N. 5402, där från annan part befarade rättsanspråk antydast, är ett exempel på det förra slaget. Vid valet av enmansalternativet — det i detta band vanligaste — ha mera formella skäl hindrat ett ärendes slutliga avgörande vid kurian, t. ex. prövning av behöflig dispens för oäkta börd (n. 5340), edsavläggelse (n. 5422), men framför allt (n. 5423—25, 72—73 5500) den i supplikerna (n. 5419, 70, 99) föreskrivna examinationen av de vid kurian frånvarande petenterna (se ovan sid. XVI). Flera av dessa mandat ha aktualiserats av supplikrotuli (n. 5337, 62 5499), och för att tillmötesgå de i dem i allmänna ordalag avfattade önskemålen har kurian behövt anlita en förmedlande instans 'in partibus'.

Det till en bulla anslutna e x e k u t o r i a l b r e v e t upprepar alltid dennas ordalydelse, inclusive klausulerna (jfr dock nedan). I brevregistren extraderas bådadera (se t. ex. n. 5167) och intagas endast verkställighetsföreskrifterna, enligt vilka (de ovan redan omnämnda) exekutorerna, alla eller någon av dem, själva eller genom ombud, ägde att 'införa' bullans mottagare eller en dennes ställföreträdare i personlig besittning av det ämbete, vartill han utsetts, samt att göra sig underrättade om de inkomster och rättigheter, vilka åtföljde detta eller ett reserverat prebende. Olika formulär komma här som i provisionsbullorna till användning; vid en kanikprovision gälla sålunda särskilda regler (se exemplen ovan). Efter verkställighetsföreskrifterna återopas uttryckligen »alla ovannämnda non obstantibus» med utbyte dock av »Nulli ergo etc.» mot variantformuleringen: »Contradictores auctoritate nostra etc.» (se n. 5167, noterna⁵ och¹⁰).

I m a n d a t e t (se ovan) äro provisions- och exekutorialbullornas avfattningar, inclusive non obstantibus, sammansmälta (se n. 5365 5413).

Fördelningen på de i det föregående exemplifierade huvudtyperna av i band VI intagna bullor (83 st.) angående lägre beneficiers tillsättning framgår av nedanstående tabellariska översikt, där av utrymmesskäl latinska och ej försvenskade gruppbezeichnungar använts. I de mindre grupperna förekomma smärre formella olikheter mellan texterna, vilka dock ej här kunnat beaktas. Konfirmationsbullan (n. 5347) avviker från de övriga beneficalbrevet genom att självfallet ej åtföljas av exekutorial-brev. I denna översikt har även medtagits det enda i bandet förekommande exemplet på av påven beviljad rätt att uppbära inkomsterna av kyrkliga beneficiier trots vederbörandes tjänstgöring annorstädes än på residensorten (n. 5387), i vilket fall såväl non obstantibus-klausulen som exekutorial-brev förekomma. Gjord ur t e x t a n a l y t i s k synpunkt som den här givna sammanställningen är, avviker den i mycket från den förut (sid. XXXIII) meddelade över samma texters f o r m e l l a placering i registerkvaternerna.

- de beneficiis vacantibus: n. 5178, 88, 96 5236 5301, 93, 95, 96 5471. — Mandat: n. 5473. — Av dessa gälla: n. 5188, 5301 curatae ecclesiae; n. 5471: prepositura; de övriga kanonikat och prebenden; n. 5393, 95, 96 äro itererade provisioner.
- de beneficiis vacaturis: n. 5177, 81—86, 89—91 5203—10, 18, 19 5313, 20—21, 28—34, 38 5452, jfr n. 5502. — Alla avse beneficier med taxerad årlig avkastning av 25, resp. 18 mark.
- de canonicatu sub expectatione prebende: n. 5167, 99 5200 (utökad formulering), 01, 02, 27, 42, 56, 69 5335—36, 39, 48, 52, 66—69, 79—80, 85 5427, 59. — Mandat: n. 5365 5423, 25, 72 5500. Jfr T a n g l, Kanzleiordnungen. Formulae n. CLXIII (sid. 345 f.).
- de canonicatu et prebenda sub expectatione dignitatis, personatus seu officii: n. 5238. Jfr n. 5194 5235 5394 5506.
- de dignitatibus vacantibus: n. 5271 (mandat).
- de dignitate seu personatu vel officio: n. 5176. Jfr n. 5467.
- de beneficiis certo modo vacaturis: n. 5354. Jfr n. 5300. — Mandat: n. 5402, 22, 24, 72.
- motu proprio: n. 5356, 57, 58. Jfr n. 5413. confirmationes: n. 5347.
- de fructibus percipiendis in absentia: n. 5387.
- transcriptio de registro predecessoris litterae provisionis: n. 5413. Jfr T a n g l, Kanzleiordnungen. Formulae n. CLXV (sid. 347 f.).

Provisionsbullorna för ärkebiskop (n. 5342 5509) och biskop (n. 5273 5349, 50 5464) åtföljdes i stället för exekutionsbrev av notifikationsbullor, sju vid ärkebiskopens i Lund (n. 5509), fem vid ärkebiskopens i Uppsala (n. 5342), och vid biskoparnas (n. 5273 5349, 50 5464, jfr n. 5438, 39), tre vid koadjutorsprovisionen i n. 5498.

Beneficialbreven utgöra — som redan sagts — liksom de motsvarande supplikerna i sin serie den ojämförligt största gruppen av de i band VI representerade påvliga brevtexterna. Av de å t e r s t å e n d e äro de n e d a n u p p r ä k n a d e (jfr översikten s. XV) uttryck för andra av påvens universella maktbefogenheter, vilka exemplifieras i hänvisningarna till kanoniska rättsbestämmelser vid några av de anförda brevkategorierna. Nästan alla dessa smärre brevgupper sakna non obstantia-bestämmelser och exekutorialbrev och karakteriseras genom en stereotyp formelartad avfattning (de formis que non mutantur). De äro därför samtliga utom fyra till sina texttyper företrädda i den ovan (sid. XIV) omnämnda, under Clemens 6 upplagda fortsättningen av den i Avignon tillkomna Liber Cancellariæ, som i tryck återgivits av T a n g l i Die päpstlichen Kanzleiordnungen 1200—1500 (s. 307—360). De anföras här med hänvisning till nummer och sida hos T a n g l och med de latinska benämningar, som redan Pater familias-bullan 1331 (se sid. XXX f) nyttjar, ehuru under grupprubriker (de indultis privilegiis, litterae indulgentiarum, licentiae, dispensationes), vilka här utelämnats. Av de fyra skyddsbreven (litterae conservatoriae) ha n. 5197 5260 5386 non obstantibus; endast n. 5261 saknar sådana. Vienneconciliet, vid vilket den anförda avfattningen av dessa fastställdes, hölls åren 1311—12. Det i Regestum dementis papae V (1887), n. 7976, tryckta skyddsbrevet för biskopen i Vicenza 1312 är förmodligen det först utställda av denna typ; det har samma begynnelseord som de ovannämnda n. 5197 5386.

Conservatoriae iuxta formam concilii Viennensis¹

(Tangl, n. CXXIX, s. 321 ff): n. 5260.

(» » s. 324): n. 5197 5261 5386.

Confirmatio privilegiorum (ej hos Tangl): n. 5262; jfr n. 5508, 15.

Concessio tabellionatus officii² (Tangl, n. CXXXII, s. 329): n. 5441.

de reconciliatione cimiteriorum³ (Tangl, n. CXXIV, s. 319): n. 5221 5429.

de visitantibus ecclesiam⁴ (Tangl, n. CXXXVI, s. 330): n. 5240 5363, 64 5448.

pro porrigentibus manus adiutrices (Tangl, n. CXXXVII, s. 330): n. 5241 5428, 49.

de absolute plenaria in mortis articulo (Tangl, n. CVI, s. 307): n. 5211 (se Rättelser), 25, 26, 45, 46, 57, 58, 59, 87, 88, 89 5315, 16, 17, 18, 19 5444, 53. Jfr n. 5212 (se Rättelser),

de relaxatione penitentiarum⁵ (ej hos Tangl): n. 5305, 06, 07, 22.

esus carnis pro religiosus (jfr Tangl, n. CXLII, s. 334): n. 5420, 21.

super defectu natalium⁶ (Tangl, n. CXXXIX, s. 332): n. 5340, 41.

» » » (ej hos Tangl): n. 5430. Jfr n. 5502.

super matrimonio ignoranter contracto⁷ (ej hos Tangl): n. 5493, 94.

» » scienter⁸ » (Tangl, n. CLXVII, s. 348 f): n. 5397.

» » » » (» , n. CXLIII, s. 334): n. 5489.

Olika former tillämpades vid dessa brevs utfärdande. Indulgenserna förkunnades för hela kristenheten, då de avsågo kyrkor (de visitantibus, pro porrigentibus), men utställdes på petenterna, då de gällde enskilda (ofta kungliga) personer (om avlösning på dödsbädden eller mildring av penitensen). Äktenskapsdispenserna meddelades i mandat till biskoparna i vederbörande stift, liksom dispenserna vid oäkta födsel (n. 5340, 41 5430) utom i ett fall, då den ställts till den dispenserade direkt (n. 5502 efter supplik av drottning Blanka). Tillåtelsen för klosterfolk att i vissa fall få bryta fasteföreskrift har expedierats till dem, det närmast vederbort.

Utom de stora grupperna av beneficial- och övriga (de här sist behandlade) gratialetter innehåller band VI slutligen ett antal enskilda brev, som stå sekretbreven nära, men ingå i comunregistren under grupprikerna: de litteris comunibus och diversarum formarum (jfr sid. XXXIV). De gälla olikartade ärenden, såsom hjälp mot de otrogna rutenernas härjningar (n. 5251—55), återfordrandet av Riga från Tyska orden och förvecklingarna i denna sak (n. 5442, 86), överlämnande av pallium (n. 5390). Utskrivningen av 1350 års jubelavlat med dess återgivande av den berömda Unigenitus-bullan (n. 5215—17) är däremot ett decuria-brev (jfr sist anförd sid.).

Begynnelseorden i en bullas arrega — incipit — äro under Avignon-tiden ej av samma typskiljande betydelse för innehållet som tidigare.

Av consistorialiter utfärdade promotionsbullor (provisiones prelatorum) finnas i band VI åtta, alla med sinsemellan merendels avvikande initier. Endast två (n. 5350 5464) — de gälla båda Skara —

¹ c. 1, 2 in VIto I. 14 (de officio et potestate iudicis delegati).

² Jfr n. 5274—84 och litt.anvisn. sid. XXXII, XXXIV.

³ c. 10. Decr. Greg. IX III. 40 (de consecratione); c. unicum in VIto III. 21 (de consecratione).

⁴ Jfr n. 5229 och motiveringen i Unigenitus-bullan (n. 5215—17 i SD bd VI; c. 2 Extravag. commun. V. 9 (de poenitentiis et remissionibus); Decret. Gregor. IX. Liber V. 38 (de poenitentiis et remissionibus).

⁵ Decr. Gratiani c. XXXIII q. 3 (de poenitentiis).

⁶ c. 1 in VIto I. 11 (de filiis presbyterorum et aliis illegitime natis).

⁷ Decr. Gratiani c. XXXV q. 8.

⁸ Decr. Gratiani c. XXXV q. 2 et 3, 4.

överensstämma helt (*Divina disponente clemencia*), två andra (n. 5415, 98) avvika endast i ordningsföljden av huvudorden (*Regimini vniuersalis ecclesie*), lätt omstilerade (*Ecclesiarum omnium regimini*) i ett tredje (n. 5349). De tre återstående (n. 5509 5342 5273, de båda första för ärkebiskoparna i Lund och Uppsala) ha alla olika initier (*Pastoralis officii debitum*, *Quam sit onusta*, *Suscepti cura regiminis*). Av de bullorna åtföljande notifikationsbrevens ha endast de till ärkebiskopen och konungen eller konungarna ställda särskilda, från huvudtexten avvikande textinitier, i första fallet: *Ad cumulum tue cedit salutis et fame*, i det senare: *Eterne (divine) retribucionis premium* eller *Gracie diuine premium*. Till de i band VI unika initie-avfattningarna i n. 5509 och 5342 finnas varierande motsvarigheter i de föregående diplomatariebandens episkopala provisionsbullor: till *Pastoralis officii debitum* in. 3321—23 (Skara, år 1337), n. 3620 (Linköping, år 1342), n. 3666—68 (ärkebiskop Hemming, år 1342); till *Quam sit onusta* in. 1579 (ärkebiskop Nicolaus Catilli, år 1308; translationsbulla liksom n. 5342, vilka möjligen just därför utgöra en särform). Övriga i samma diplomatarieband intagna provisionstexter av samma slag — n. 1630 2716 (Västerås, åren 1309, 1329), n. 2946 (Uppsala ärkestift, 1332), n. 3040 (Skara, koadjutor 1334) — ha andra, mer eller mindre avvikande initie-avfattningar. Variationen i initiernas uttrycksformer motsvaras av samma rörlighet i de respektive texternas återgivande av ett för dem alla gemensamt innehållsschema i växlande ordningsföljd och olika stilistiska utformning men med samma fraseologiska beståndsdelar. Den till en viss grad individuella stil dessa provisionsbullor därigenom erhöles, avviker från den stereotypa avfattning, bullorna om översändande av pallium erhöles, vilket sammanhänger med deras kanslimässiga tillkomst, som behandlats i annat sammanhang (sid. XXVI, XXXI).

Av de många former, i vilka den vanliga beneficalbullen (se sid. XXXV) uppträder, förekommer i band VI ännu den enkla avfattningen: *Probitatis et virtutum merita* (n. 51785271 5348, 67 5427, 52; i band II, n. 1640—41 av år 1309 den ännu enklare: *Tue merita probitatis*), men däremot icke den lika ursprungliga: *Vite ac morum honestas* (använd t. ex. år 1343 i band V, n. 3733). Desto flera äro kombinationerna (i band VI) av båda dessa med *Vite ac morum honestas* som konstant första led, men i talrika variationer utvidgad med den förstnämnda (se exempel: n. 5177, 88 5334, 35, 85). Denna (*Probitatis et virtutum merita*) är också lätt igenkännlig i andra sammanställningar, där *Laudabilia merita* eller *Laudabile testimonium* äro ledorden (exempel i n. 5301, resp. 5208). Avfattningarna: *Morum decor*, *Suffragancia tibi merita* (jfr band V, n. 3677), *Exigentibus tue probitatis meritis*, *Exposcit tuorum excellencia meritorum* (n. 5227, 42 5313, 56, 58) innehålla likaledes element ur de båda ovan nämnda som grundtyper betecknade lydelserna. De anförda formuleringarnas användning är icke knuten till någon viss provisionsform eller till högre, resp. lägre grad hos beneficieninnehavarna. Utökandet av den utvidgade *Vite ac morum*-typen med inledningsorden: *Nobilitas generis* eller *Litterarum scientia* betecknar däremot petentens adliga börd (n. 5194 5402, 67), respektive högre lärdomsgrad (magister in artibus: n. 5189, 96 5201, 02, 69 och i n. 5200 infogat i formeln: *Laudabile testimonium*; legum doctor: n. 5354, nuntien Guilaberti: n. 5235, 36; jfr bd V, n. 3642: *licentiato in artibus*). Vid enmansmandatet i beneficalärenden användes alltid inledningsorden: *Dignum arbitramur et congruum* (sen. 5422—25, 72—73; i bd V, n. 4256 varianten: *Dignum reputamus et congruum*). Denna formulering markerar alltså petentens frånvaro under provisionen vid kurian. Var ett provisionsärende beslutat under en föregående påve, inledes den i efterträdarens namn utgående expeditionen med orden: *Racioni congruit et conuenit honestati* (n. 5393—96).

De enda textformulär för beneficialbullor, som meddelas i den sid. XXXV omnämnda, av Tangl utgivna formulärsamlingen från Clemens 6:s tid, äro just *Dignum arbitramur* samt den mindre vanliga formen: *Prouisionis nostre debet prouenire subsidio in*. 5413 (Tangl, s. 345 ff, n. CLXV, CLXIII). Till de tidigt formelbundna och därför i samlingen representerade texterna höra även *Cum palleum insigne* (Tangl, s. 320, n. CXXVII, här n. 5390; jfr band II o. IV, n. 1585 2952), skyddsbrevens *Militanti ecclesie* (Tangl, s. 321 ff, n. CXXIX, här n. 5260) eller *Ad hoc nos Deus* (Tangl, s. 324: pro episcopis), här n. 5197 5261 5386; jfr band V, n. 3776) samt *Ne contractuum memoria* vid utnämning av notarier (Tangl, s. 329, n. CXXXII, här n. 5441).

Det är dock de rena gratialärendena, som överbäga i den avignonska formulärsamlingen, och den tabellariska översikten å sid. XXXVIII visar det motsvarande textmaterialet i band VI i dess förhållande till de ifrågavarande formulären. I de härvarande texternas olika initier kunna såväl stelnade som ännu rörliga avfattningsformer iakttagas. Till de förra höra:

1) Provenit-texterna om rätt att välja konfessor för avlösning i dödsstunden (de absolute plenaria): *Prouenitextue deuocionis affectu* (n. 5211; samtliga texter anges i alla här exemplifierade fall i den ovan anförda tabellariska översikten. För tidigare avfattning av detta formulär se band IV, n. 2872; V: n. 3716, 24 4242).

2) Avlatsprivilegier för kyrkor: *Splendor paterne glorie* (n. 5240; jfr band II, n. 1012, 59 1145, 52; IV, n. 2824, 65) för dit på vissa dagar vallfärdande; *Ecclesiarum fabricis manum porrigere adiutricem* (n. 5241; jfr band II, n. 1146 1635) för bidragsgivare till kyrkobyggnad.

3) Återinvigning av kyrkor och kyrkogårdar: *Tue deuocionis precibus benignum impartientes assensum* (n. 5221; jfr band II, n. 1144 1639; III, n. 2091; V, n. 3777).

Variabla och anpassliga efter olika slags texter äro ännu de enklare formerna. *Eximie deuocionis affectus* för dispenser av skiljaktigt slag (n. 5322 och 5420, 21) är t. ex. i ett annat fall av kategorien dispenser utbytt mot: *Eximie deuocionis sinceritas* (n. 5305, 65 5500) och i ett tredje mot: *Sincere deuocionis affectus* (n. 5306). Med en obetydlig förändring återkommer formuleringen även i ett mandat angående dispens för oäkta börd (n. 5430), vilka texter eljest ha andra initier. Mandaten sakna dock ofta arenga, och deras text börjar då omedelbart med orden: *Ex parte dilecti filii* . . . (ett med det förra likartat ärende i n. 5340), *Oblata nobis pro parte* eller *Exhibita nobis pro parte* i de båda alternativen för äktenskapslicens vid giftermål (n. 5493 5397).

Förutom de nu genomgångna äro slutligen ett antal formelbundna initietexter att nämna, vilka icke förekomma i den avignonska formulärsamlingen, *dels* de arengan inledande *Solet annuere sedes apostolica piis votis* (n. 5508, 15; tidigare i band II, n. 1685; IV, n. 3090; V, n. 3703) och *Cum a nobis petitur* (n. 5262 5381; jfr IV, n. 3125) vid privilegiebekräftelser; *Ad opera pietatis* i vädjan till trosfränders hjälp (n. 5251), korstågsbullans *Summus ille celestis agricola* (n. 5253—55); *Pia vota fidelium* vid bifall till kapellstiftelse (n. 4429 och sid. 627 not); *Personam tuam nobis et apostolice sedi deuotam* vid tillåtelse att uppbära kyrkliga inkomster under frånvaro (n. 5387), *dels* den vid påvliga vidimationer brukliga *Ad futuram rei memoriam tenorem quarundam litterarum* (n. 5438—39). Till de här nämnda exemplen på konventionella textinitier utan arenga kunna läggas liknande i n. 5215—17, 52 5442, 86 (jfr för den sista n. 5397).

Som avslutning på denna summariska textanalytiska undersökning meddelas nedan i fullständig lydelse och översättning de typskiljande textpartierna (klausuler incl. non obstantibus) till två av de vanligaste grupperna — de beneficiis vacaturis (n. 5177); de canonicatu sub expectatione prebende (n. 5167) — inom den talrika provisionsklassen till lägre kyrkliga ämbeten (jfr exemplifieringen sid. XXXV ff). Vid översättningen ha professor J. Svennung, Uppsala, och arkivarierna Stefan Söderlind och Jan Liedgren bidragit med värdefulla påpekanden.

N. 5177 (1348 19/5)

(beneficium ecclesiasticum) cum cura vel sine cura . . . ad venerabilis fratris nostri episcopi et dilectorum filiorum capituli ¹collacionem, prouisionem¹, presentacionem seu quamuis aliam disposicionem communiter vel diuisim pertinens, si quod vacat ad presens vel cum vacauerit,

quod tu per te vel procurator em tuum ad hoc legitime constitutum infra vnus mensis spacium, postquam tibi vel eidem procuratori vacacio illius innotuerit, duxeris acceptandum, conferendum tibi post acceptacionem huiusmodi cum omnibus iuribus et pertinenciis suis donacionj apostolice reseruamus, districtius inhibentes eisdem episcopo et capitulo, ne de beneficio ipso interim eciam ante acceptacionem eandem, nisi postquam eis constiterit, quod tu vel procurator predictus illud nolueritis acceptare, disponere quoquo modo presumant,

ac decernentes irritum et inane, si secus super hiis a quoquam quauis auctoritate scienter vel ignoranter contigerit attemptari.

Non obstantibus

si aliqui super prouisionibus sibi faciendis de huiusmodi vel aliis beneficiis ecclesiasticis in illis partibus speciales vel generales apostolice sedis vel legatorum eius litteras impetrarint, eciam si per eas ad ^ainhibicionem, reseruacionem et decretum^a vel alias quomodolibet sit processum,

quibus omnibus, preterquam auctoritate nostra huiusmodi beneficia spectantibus, te in ipsius beneficii assecucione volumus anteferri,

(ett kyrkligt beneficium) med eller utan själavård, som hör under vår vörnadsvärde broders biskopens och [våra] kära söners kapitelsledamöternas kollation, provision, presentation eller varje annat förfogande, gemensamt eller var för sig, om något för närvarande är ledigt eller när det blir ett ledigt,

vilket du, genom dig själv eller ditt därtill lagligen förordnade ombud, inom en månad efter att dess vakans blivit känd för dig eller samma ombud funnit för gott att mottaga, reservera vi för apostoliskt bortgivande att överlämnas dig efter sådant [beslut att] mottaga med alla dess rättigheter och tillhörigheter, strängeligen förbjudande biskopen och kapitlet att på något sätt, vilket det vara må, fördrista sig att under tiden, också före [beslutet att] mottaga, förfoga över beneficiet, om det icke dessförinnan blivit dem uppenbart, att du eller förenämnda ombud icke velat mottaga det, och förklarande ogiltigt och kraftlöst, om någon oavsett hans myndighet, i vetskap eller av okunnighet, söker handla annorlunda i denna sak.

Utan hinder av

om några [personer], rörande provisioner för sig till sådana eller andra kyrkliga beneficier i dessa trakter, utverkat särskilda eller allmänna brev av apostoliska stolar eller dess legater, även om man genom dessa [brev] har gått fram med förbud reservation och giltigt beslut eller eljest på vilket sätt som helst,

framför vilka alla, utom dem som i kraft av vår myndighet fått expektans på sådana beneficier, vi vilja att du skall föredragas att erhålla beneficiet,

sed nullum per hoc eis quo ad assecucionem aliorum beneficiorum preiudicium generari seu, si prefatis episcopo et capitulo vel quibusuis aliis communiter vel diuisim a dicta sit sede indultum, quod ad recepcionem vel prouisionem alicuius minime teneantur et ad id compelli non possint, quodque de huiusmodi vel aliis beneficiis ecclesiasticis ad eorum collacionem, prouisionem, presentationem seu quamuis aliam dispositionem coniunctim vel separatim spectantibus nulli valeat prouideri per litteras apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mencionem

et qualibet alia prefate sedis indulgentia generali vel speciali, cuiuscumque tenoris existat, per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam effectus huiusmodi gracie impediri valeat quomodolibet vel differri et de qua cuiusque toto tenore habenda sit in nostris litteris mencio specialis.

¹⁻¹ Se definitionerna å följande s. LI (efter Hinschius, del 2, s. 649 f).

²⁻² Se s. XXXV ovan och utläggningen föreg. s. XVII f av motsvarande klausuler i texterna n. 5239 och 5242. — Om decretum jfr Hinschius, del 3, s. 781 not 5; om reservationerna här föreg. s. XIV, XVIII o. följ. s. LIII (Barraclough).

Nulli ergo (omnino hominum liceat hanc paginam) nostre reseruacionis¹, inhibitionis, constitutionis² et voluntatis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignacionem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se nouerit incursum.

¹ Se föreg. s. XIV. — ² Pävlig förordning. Se Hinschius, del 3, s. 739 not 5, 782 och där återopad c. 13 X de constitutionibus I. 2.

E x e k u t o r i a l   b r e v e t (n. 5177)

Non obstantibus omnibus supradictis, seu si dictis episcopo et capitulo vel quibusuis aliis communiter vel diuisim a prefata sede indultum existat, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per litteras apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi mencionem, contradictores auctoritate nostra (appellacione postposita compescendo).

dock så att intet förfång därigenom skall ske dem [i deras rätt] att erhålla andra beneficiier eller om sagda stol beviljat förenämnda biskop och kapitel eller vilka som helst andra, gemensamt eller var för sig, att ingalunda vara förpliktade att mottaga eller providera någon och att ingen må kunna tvingas därtill, och att ingen må kunna genom apostoliskt brev provideras med sådana eller andra kyrkliga beneficiier, som höra under deras kollation, provision och presentation eller varje annat förfogande, gemensamt eller var för sig, såvida icke detta [apostoliska brev] fullständigt och uttryckligt och ord för ord omnämner denna nådebevisning

och vilken som helst annan förenämnda stols indulgens, allmän eller särskild, av vilket innehåll den än må vara, genom vilken, då den icke är tydligt angiven eller icke i sin helhet infogad i förevarande brev, verkan av detta nådebevis kan på något som helst sätt hindras eller uppskjutas, och om vilken och dess hela innehåll särskilt omnämnande skall finnas i vårt brev.

Och det skall därför icke vara någon människa alls tillåtet att bryta mot detta brev om vår reservation, inhibition, konstitution och vilja eller i brottslig förmätenhet handla däremot. Om någon dristar sig att försöka det, må han veta, att han skall ådraga sig Guds den allsmäktiges och hans apostlar s. Petrus' och s. Paulus' förtörelse

Utan hinder av allt det ovan sagda eller om förenämnda stol beviljat sagda biskop och kapitel eller vilka som helst andra gemensamt eller var för sig, att de icke kunna beläggas med interdikt, suspenderas eller bannlysas genom apostoliskt brev, som icke fullständigt och uttryckligt och ord för ord omnämner denna nådebevisning, tuktande genstörtiga med vår myndighet utan vädjorätt.

N. 5167 (1348 11/2)

canonicatum ecclesie Strenginensis cum plenitudine iuris canonici apostolica tibi auctoritate conferimus et de illo eciam prouidemus, prebendam vero, si qua in dicta ecclesia vacat ad presens vel cum vacauerit, quam tu per te vel .. (= n. 5177, sid. XLI, rad 7—10 t. o. m. innotuerit) duxeris acceptandam, conferendam tibi post acceptaciouem predictam cum (jfr sid. XLI, rad 11—12 t. o. m. pertinenciis suis) donacioni apostolice reseruamus,

districtius inhibentes venerabili fratri nostro episcopo et dilectis filiis capitulo ac illi vel illis, ad quem vel ad quos in dicta ecclesia prebendarum collatio, prouisio seu queuis alia dispositio pertinet communiter vel diuisim, ne de dicta prebenda interim . . . nisi . . . (= n. 5177, sid. XLI, rad 15—17 t. o. m. predictus) illam nolueritis acceptare, disponere quoquo modo presumant

ac decernentes exnunc (= n. 5177, sid. XLI, rad 20—22 t. o. m. attemptari).

Non obstantibus

de certo canonicorum numero ac quibuscumque statutis et consuetudinibus ipsius ecclesie contrariis, iuramento, confirmatione apostolica vel quacumque firmitate alia roboratis

aut si aliqui apostolica vel alia quauis auctoritate in eadem ecclesia in canonicos sint recepti vel ut recipiantur insistant

seu si super prouisionibus sibi faciendis de canonicatibus et prebendis in dicta ecclesia speciales vel de beneficiis ecclesiasticis in illis partibus generales apostolice sedis vel legatorum eius litteras impetrarint, eciam si (= n. 5177, sid. XLI, rad 28—30 t. o. m. sit processum), quibus omnibus, preterquam auctoritate nostra in ecclesia ipsa receptis seu prebendas expectantibus in eadem, te in assecucione dicte prebende volumus anteferri,

ett kanonikat vid Strängnäs domkyrka med full kanonisk rätt överlämna vi åt dig med apostolisk myndighet och providera dig även med detta; men om något prebende vid sagda kyrka är ledigt för närvarande eller då ett blir ledigt, vilket du genom dig själv eller . . . funnit för gott att mottaga, reservera vi för apostoliskt bortgivande att överlämnas dig efter förenämnda [beslut att] mottaga,

strängeligen förbjudande vår vördnadsvärde broder biskopen och våra älskade söner kapitelsledamöterna och den eller dem, vilken eller vilka kollation, provision, presentation eller varje annat förfogande av prebendena vid sagda kyrka tillhör gemensamt eller var för sig, att på något sätt, vilket det vara må, fördrista sig att under tiden . . . förfoga över detta prebende, om icke . . . velat mottaga detsamma,

och förklarande från och med nu . . .

Utan hinder av

[bestämmelse] om ett visst antal kaniker och vilka som helst häremot stridande, med ed, apostolisk stadfästelse eller bekräftelse av vad slag som helst styrkta bestämmelser och hävdvunna bruk inom denna kyrka

eller om några personer med apostolisk eller annan myndighet, vilken som helst, upptagits till kaniker vid samma kyrka eller yrka på sådant upptagande

eller om de angående provisioner till sig med kanonikat och prebenden i sagda kyrka utverkat särskilda eller om [provision med] kyrkliga beneficier i dessa trakter allmänna brev av apostoliska stolar eller dess legater, även om . . . , framför vilka alla, utom dem, som i kraft av vår myndighet upptagits som kaniker i samma kyrka eller fått expektans på prebenden i densamma, vi vilja, att du skall föredragas till erhållande av sagda prebende

sed nullum per hoc eis quo ad assecucionem prebendarum et beneficiorum aliorum preiudicium generari seu si eisdem episcopo ... (jfr n. 5177, sid. XLII, rad 3—7 t. o. m. non possint)

quodque de canonicatibus et prebendis ipsius ecclesie vel . . . nulli valeat prouideri. . . (jfr n. 5177, sid. XLII, rad 9—11—21 t. o. m. mencio specialis)

aut si presens non fueris ad prestandum de obseruandis statutis et consuetudinibus eiusdem ecclesie solitum iuramentum, dummodo in absencia tua per procuratorem ydoneum et cum ad ecclesiam ipsam accesseris corporaliter illud prestes,

seu quod parrochiam ecclesiam Rysbi Lincopensis diocesis nosceris obtinere.

Nulli ergo etc hanc paginam nostre collacionis, prouisionis, reseruacionis, inhibicionis et constitucionis infringere etc. (jfr n. 5177, sid. XLII rad 22 ff, och sid. 586 f not 5).

men att därigenom intet förfång sker dem med hänsyn till [deras rätt] att erhålla andra prebenden och beneficiar eller ...,

och att (ingen må kunna genom apostoliskt brev prouideras) med kanonikat och prebenden vid denna kyrka, som . . . ,

eller om du icke varit närvarande för att avlägga sedvanlig ed att iakttaga samma kyrkas bestämmelser och sedvänjor, när du blott i din frånvaro avlägger den genom lämplig ställföreträdare och sedermera personligen, när du kommer till kyrkan,

eller att det är känt, att du innehar Ryssby kyrka i Linköpings stift.

Ingen [skall det] därför [vara tillåtet att] bryta mot detta brev om vår kollation, provision reservation, inhibition och konstitution (jfr noterna under sid. XLI f).

Exekutorialbrevet (n. 5167)

(Jfr detsamma, under n. 5177.)

Av de båda påvliga brevserierna sakna Registra Auinionensia alltjämt en tidsenlig förteckning; den summariska av G. P a l m i e r i är föråldrad (se ovan s. XX). — För Registra Vaticana hänvisas likaledes till föregående framställning (s. XXI) beträffande seriens (incl. de i densamma ingående pappersregistren, däribland Vat. 214—218) fullständiga förtecknande år 1926 genom A. M e r c a t i i vol. I av Sussidi per la consultazione dell' archivio Vaticano (Studi e testi 45) samt dess monografiska behandling år 1952 av M. G i u s t i (I registri Vaticani e le loro provenienze originarie) i samlingsverket: Miscellanea archivistica Angelo Mercati, s. 383—459 (Studi e testi 165). — Summariska, men innehållsrika redogörelser om båda seriernas sammansättning — med beaktande av aktuella forskningsresultat och med anförande av äldre handskrivna *indices* till de båda serierna — ges i K. A. F i n k, Das Vatikanische Archiv, 2 Aufl. 1951, s. 37 ff, resp. 34ff (utförligare citerad vid supplikregistren, ovan s. XVIII). Av de i denna utmärkta handledning uppmärksammade nya forskningsresultaten äro även här (se vidare s. XXIX) att nämna F. B o c k's Einführung in das Registerwesen des Avignonesischen Papsttums (Quellen u. Forschungen etc. 31, tr. 1941). Den inledes med en fixering (s. 7) av omfattningen av de båda här aktuella pontifikatens bevarade volymbestånd av c o m m u n- och d e c u r i a- t e x t e r i de två brevregistersviterna, för C l e m e n s 6: av p a p p e r s r e g i s t e r Auin.-banden 56—120 bis med Appendices III, IV samt Vat. banden 214—218; av p e r g a m e n t s r e g i s t e r Vat. 147—213; för I n n o c e n t i u s 6: av det förra slaget Auin. 121—149 samt Vat.-banden 243, 244; av det senare slaget Vat. 219—234. Därpå följande parallell-redogörelser (s. 8—13) för första och sista årssviten av C l e m e n s 6:s register av båda slagen äro samtidigt b a n d b e s k r i v n i n g a r, vilket även gäller de exemplifierande excerperingarna (s. 13—19) av I n n o c e n t i u s 6:s register. Fullständiga beskrivningar av de respektive bandens innehåll finnas eljest blott för Innocentius 6:s tre första år (Auin. 121—131 och delvis 147; Vat. 219—231, 235—237, 242, 244) i: Analecta Vaticano-Belgica, vol. 17 (s. XI—XXXVIII), utg. 1953 genom G. Despy, där även 'documenta extranea' i de undersökta pappersregistren meddelas enligt förteckning av P. S e l l a (jfr K. A. F i n k, s. 39 o. F. B o c k i Archiv. Zeitschr. 1957, s. 142 f). Av s e k r e t r e g i s t e r beskrivas Clemens 6:s (Vat. 137—146) av G. O p i t z i Q. u. F. 29,

1938—39, s. 89 ff. — F a c s i m i l e-avbildningar ur pappersregistren (1350 27/9, resp. 1362) från Clemens 6:s och Innocentius 6:s pontifikat ingå i H. D e n i f l e 's Specimina regestorum Romanorum pontificum ab Innocentio III ad Urbanum V (Rom 1888), tab. LVIII a, b med textkommentar (s. 54 ff). I bildbilagor till F. B o c k's ovan nämnda avhandling åskådliggöres textöverföringen, dels från pappers- till pergamentsregistren (Taf. 18, 19) genom exempel hämtade i ett komplicerat fall ur dylika register från Clemens 6:s första år, dels från bevarat koncept (unikt i sitt slag) till registertext i ett av Innocentius 6:s pappersregister (Taf. 20, 21), dels slutligen (Taf. 22) förvandlingen av supplikregistertext till brevttext i ett annat av Innocentius' pappersregister. — Till samtliga i detta diplomatariebands supplement intagna registertexter finnas dessutom i Vatikanen gjorda fotostatiska avbildningar i Sv. Riksarkivets samling av sådana.

De s. XVIII omnämnda Vatikanforskarna P. A. Munch's och K. H. Karlssons avskrifter av hithörande texter förvaras i Sv. Riksarkivet, av Munch's (se s. VIII: Använda texter. A. n. 1) dock endast de, som gälla det medeltida Sverige. Vid de senare samfällt skandinaviska Vatikan-expeditionerna 1920 och följande åren fördes endast registranter över textgenomgången, vilka i originaluppteckning eller utdrag likaledes förvaras i Sv. Riksarkivet (ämbetsarkivet). För Clemens 6:s och Innocentius 6:s supplikregister utfördes denna år 1925 av bibliotekarien Alfr. Krarup, Köpenhamn (vol. 1—27) och professor Sigurd Kolsrud, Oslo (vol. 28—32). Den motsvarande registreringen av de båda brevregister-serierna utfördes huvudsakligen av arkivrådet L. M. Bååth under åren 1920—23 och 1928 under medverkan av bibliotekarien Krarup (1939), professor Oluf Kolsrud, Oslo (1922), professor Leonid Arbusow, Riga (1928), arkivar Johan Agerholt, Oslo (1922) och fil. kand. Sophie Carlander (1921).

I flera av de efter Vatikanarkivets öppnande startade serieverken äro såväl C l e m e n s 6:s som I n n o c e n t i u s 6:s brevregister företrädda i s ä r s k i l d a p u b l i k a t i o n e r. Av dem anföras de orienterande textinledningarna till vol. 1: i (1316—52) av 'Acta Salzburgo-Aquilejensia' och till tom 2 (1352—62) av 'Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia' i det följande avsnittet: Innehållsgruppering och avfattning av brevtexterna (s. LII). Av den förra publikationen utkom fortsättningen — vol. 1: 2 omfattande åren 1352—78 — år 1906 genom samme utgivare, medan tom 1 (Acta Clementis VI. 1342—52) av den senare utkommit redan 1903 genom annan editor (L. Klicman), och de nämnda textinledningarna avse tydligen även dessa. — Analecta Vaticano-B e l g i c a, vol. 17 (Lettres d'Innocent VI. Tom 1, 1352—55), åberopas ovan s. XLIV, vol. 4 s. LII i det följande. Vol. 6 (Lettres de Clement VI. Tom 1, 1342—46, i samma serie utkom 1924, men utan introduktion. — I d e n g e l s k a serieverket: Calendar of entries in the Papal Registres relating to Great Britain and Ireland är vol. 3, omfattande Papal letters A. D. 1342—1362, utgiven 1897 genom W. H. Bliss och C. Johnson. — Av den f r a n s k a Rom-skolans stort anlagda editionsverk för de påvliga registren har utgivningen för Clemens 6 (3e serie. III) framförts t. o. m. 1345 18/5 i två häften (utkomna 1901, resp. 1925), för Innocentius 6 (3e serie. IV) t. o. m. 1353 29/3 i fascikel 1 (utg. 1909), samtliga genom E. Déprez. — För N o r g e, se Diplomatarium Norvegicum. XVII B (Kronologisk Indholdsfortegnelse over samtlige i Diplomatariet trykte Breve fra og til Pavestolen . . . [1053—1587]) samt de talrika hänvisningarna till DN i här föreliggande band VI, vilka för D a n m a r k s vidkommande motsvaras av A(cta) P(ontificum) D(anica), för F i n l a n d s av F(inlands) M(edeltids) U(rkunder).

I fortsättningen (under valda ämnesrubriker) av den bibliografiska redogörelsen för framställningen (s. XX—XL) om de båda brevserierna användas f ö r k o r t n i n g a r för vissa där anförda verk eller tidskrifter, om vilka förklaring gives å slutbladet av denna orientering (s. LV) och under Använda förkortningar s. VI.

BREVSERIERNAS FÖRVARING OCH YTTRE SKICK

(till s. XX f)

Flyttningar från Avignon till Rom

Å r 1 7 8 4: F. E h r l e: Hist. Jahrbuch der Görres-Gesellschaft 11 (1890), s. 727 ff; jfr Regestum Clementis pape V, Annus 1 (1885), Proleg. s. XVI. — Å r 1 5 6 6: D u d i k, Iter Romanum 2 (1855), s. 22; Regestum Clementis pape V (jfr ovan), s. LII ff. — Å r 1 6 3 2: F. B o c k i Q. u. F. 31, s. 48; M. G i u s t i, I Registri Vaticani (se ovan s. XLIV), s. 409 (med hänvisn.). — Parisuppehållet (Regestum Clem. pape V (jfr ovan), s. CCXXVIII—CCCXXV; K. A. Fink², s. 40 Anm. 4).

Urspr. förvaringsskick; nybindning och -foliering (till s. XX f)

Enligt inventarium 1369 (F. Ehrle, *Historia bibliothecae Romanorum pontificum . . . Auinionensis* 1. 1890, s. 433—436) förvarades då pappersseriens registertexter och rubriceller var för sig i olika serier, de förra (registra litterarum) i enklare hophäftning (volumina papirea cooperta postibus sine pelle; om här närmast liggande betydelse av »postis», se W. Wallenbach, *Das Schriftwesen*³, 1896, 8. 207, 218), de senare (rubricae litterarum domini . . . pape tempore suo factae) i pergamentsomslagna »böcker» (libri papirei cooperti pergamento). Av det förra slaget redovisas i 1369 års inventarium 41 st. för Clemens 6 och 19 för Innocentius 6, av rubricellerna 12, respektive 10. Mot dessa svara 61, resp. 20 »böcker» (libri) för samma påvars »litterae» i pergamentserien, för vilka böcker alternativa förvaringssätt anges (cooperti aliqui postibus et corio, aliqui pergamento). I sistnämnda serie redovisas vidare för Clemens: vissa brev (quasdam litteras) i 3 kvarterner; för Innocentius: 8 kvinarter, i upplöst hopsyning (dissuti), av sekretregister (regestrum litterarum secretarum), men däremot inga rubriceller, vilket möjligen innebär, att sådana då ej funnos i denna serie. — Jfr Vidahl, *Introduction* 1903, s. XXC.

Nybindningen av Auin.-serien på 1710-talet företogs »en dépit du bon sens» enligt Vidahl. *Introduction* 1903, s. XXC f, där samtida anteckningar om densamma anförs ur två registerband från Clemens 6:s pontifikat; Görler, *Sep.* 1904, s. 79, anför flera sådana anteckningar av arkivets d. v. custos Petrus Montroy. Jfr P. A. Munch's *Oplysninger* (1860, tr. 1876), s. 60. — Den n. v. uniforma inbindningen av Vat.-registren har skett efter Raynald (†1671), vilken citerar banden på annat sätt (E. v. Ottenthal i *MIÖG*, Erg.bd I, 1885, s. 405). Jfr Dudik, o. a. a., 2 (1855), s. 24 f. — Den sena folieringen av Auin.-registren synes sammanhånga med upprättandet av två (i K. A. Fink's *Einführung*², s. 38 f anförda) indices av J. de Martin år 1711 ff (kronologiskt) och den ovannämnde Montroy åren 1718—32 (alfabetiskt); om det senare se F. Bock i *Q. u. F.* 31 (1941), s. 34 (anteckning från år 1727 med hänvisningar). — Om med texterna nära samtida foliering av de äldre sekretregistren, se s. XLVIII under: Sekundära textskikt.

BREVREGISTRENS TRE TEXTGRUPPER

(litterae communes, de curia, secretae) — (till s. XXI)

Registrum (regestrum, regestum), se om det terminologiskt varierande bruket av ordet A. Mercati's (s. XXI och flerstädes citerade) *Prospetto dei Registri Vaticani*, s. 49 not 1.

Om kvatern-indelningen, se s. XX f. Jfr W. Wallenbach, *Das Schriftwesen*³, s. 142, 177.

I. Litterae communes; litterae de curia (till s. XXI ff)

Huvudframställningen är här F. Bock's redan (s. XLIV, XLV) återopade undersökning: *Einführung in das Registerwesen des Avignonesischen Papsttums* i *Q. u. F.* 31 (1941), s. 1—85 (commun-, resp. de curia-breven s. 1—36, resp. 37 f; avslutande sammanfattning s. 81 f, karaktäriserande litteraturöversikt och ämnesregister s. 90 ff, samt flera textavbildningar i planschbilagor (jfr ovan, nedan och efterf. s. XLVII f, LI), »eine Abhandlung, die alle früheren Arbeiten, vor allem seine eigenen Forschungen über die Register des 14. Jahrhunderts zusammenfasst und entscheidende neue Auffassungen und Ergebnisse sowie genaue Beschreibungen der Bände des 14. Jahrhunderts bringt» (K. A. Fink, a. a., s. 37).

Textavbildningar, se föreg. s. XLV.

Äldre framställningar: P. A. Munch, *Oplysninger*, s. 30 f (jfr Bock i *Q. u. F.* 28, 1937—38, s. 213). Om de curia-breven, se även Bock i *Q. u. F.* 30 (1940), s. 167 ff.

Om marginal-anteckningen »de earner a», se nedan under: Litterae secretae, sekretregistren.

A. Mercati's förteckning över Vatikanregistren (citerad ovan s. XLIV) innehåller i särskild kolumn uppgift om dessa texters (»Commun. et de Cur.») förekomst i de olika volymerna (se vidare under följande rubrik).

2. Kopieringen av pappers (Auin.-)registrens commun- och de curia-texter till pergaments- (Vat.-)registren (till s. XXI f)

Den s. XXII givna framställningen återger de i F. Bock's redan nämnda *Einführung* vunna resultaten efter detaljerad genomgång av vissa korresponderande textåtgångar ur båda serierna (s. 8—13 ib. Clemens 6; s. 13—23 Innocentius 6 — jfr ovan s. XLIV f) med anförande av de viktiga anteckningarna: *Scriptum in pergamenta* (jfr Denifle's

föreg. s. XLV cit. Specimina, s. 45—53 och Acta Pontificum Svecica. I Acta Cameralia. Vol. 1, ed. L. M. Bååth 1942, s. XIII) eller om felande sådana i pappersregistrens kvaternslut samt med namnlistor på skrivarna. — P. A. M u n c h , Oplysninger, s. 31 f har missförstått pappersregistrens karaktär, men tidigast proklamerat deras högre källvärde.

3. Litterae secretae, sekretregistren (till s. XXIII ff)

Om begreppet *litterae secretae*, se F. B o c k's Einführung, s. 82 f; om uttrycket *secretarius* densamme i Q. u. F. 29, s. 81 f; om registrens förande B r e s s l a u l², s. 322. — Om b r e v g r u p p e n och dess ursprung i de curia-breven, se ovan anförda Einführung (Q. u. F. 31, s. 37—48, 55, 83 f samt uppslagsordet *camerarius* i sakregistret) på grundval av B o c k's tidigare specialundersökningar om 1) Johannes 22:s 2) Benedikt 12:s sekretregister och 3) registrering av Johannes 22:s brev i politiska och förvaltningsfrågor (i banden 28—30 av Q. u. F.), alla tre jämte E. G ö l l e r's »grundlegende Untersuchung» (Sep. 1904, jfr där s. 35 ff, 60 ff) anförda i litteraturoversikten till Einführung. — G. O p i t z, Liber Registrierung von Sekretbriefen. Studien zu den Sekretregistern Clemens VI (Q. u. F. 29, 1938—39, s. 89—134, därav från s. 120 konkordans mellan koncepten i »Archetypa epistolarum» (se nästa grupp) och motsvarande texter i sekretregistren). Mera om O p i t z undersökningar, se Bock's Einführung. — Summarisk sammanfattning av samtliga nyare forskningsresultat i M. G i u s t i, I registri Vaticani (fullständig citering s. XLIV ovan), s. 406 ff. Jfr en äldre sådan av L. S c h m i t z-K a l l e n b e r g , Papst-urkunden (Meister's Grundriss der Geschichtswissenschaft², 1912 ff: Abt. 2), s. 107 ff.

»de c a m e r a»: anteckning (Vermerk) i såväl sekret- som communregister, i ett senare skede åtföljt av namninitial, om kammarens medverkan i de åsyftade texternas tillkomst (F. B o c k i Q. u. F. 31, 1941, s. 59, 62; jfr s. 84).

Beteckningen »Secret» i innehållskolumnen i A. M e r c a t i's förteckning över Vatikanregistren (jfr ovan s. XLIV) anger de band i serien, som innehålla detta slags texter.

A v b i l d n i n g a r ur sekretregistren Vat. 137, 142, 145 av texter från Clemens 6:s första, sjunde och tionde år och ur Vat. 236, 241 från Innocentius 6:s andra och sista år ingå i bildbilagorna till F. B o c k's meranämnda Einführung (Taf. 16, 25, 27, resp. 29, 31), de flesta därvid sammanställda med motsvarande koncept (se nästa grupp: Archetypa epistolarum).

4. » Archetypa epistolarum » (till s. XXIV)

(Äldre benämning på de bevarade koncepten till sekreta brev från Clemens 6:s t. o. m. Gregorius 11:s pontifikat.)

F ö r t e c k n i n g över volymerna i A. M e r c a t i's ovannämnda Prospetto, s. 65.

A v b i l d n i n g a r av texter i bildbilagorna till F. B o c k's Einführung, Tafel 26, 28 (Clemens 6); 29, 32 (Innocentius 6), de tre första av Franciscus de S. Maximo (jfr nedan); 35, 37 (stilprov av Nicolaus de Auximo).

Om originalbrevens utskrivning, se B r e s s l a u l², s. 317. — L. A r b u s o w j o r, IV. Römischer Arbeitsbericht (1933), s. 307 ff (med litteraturanvisningar). — Yves R e n o u a r d , Les minutes d'Innocent VI aux archives du Vatican (Archivi d'Italia e rassegna internazionale degli archivi. Periodico della Bibliothéque des Annales institutorum. Ser. II. 1935), s. 14—26 (jfr därmed G. O p i t z i Q. u. F. 29, s. 120 ff; F. B o c k i Q. u. F. 31, s. 56 med därtill ansluten sekretrearelista t. o. m. 1370-talet). — G. O p i t z, Die Sekretäre Franciscus de S. Maximo und Johannes de S. Martino. Bemerkungen zur Frühzeit des päpstlichen Sekretariats (Q. u. F. 30, 1940, s. 189—206).

T e r g a l p å t e c k n i n g a r :

r e c i p e : (E. G ö l l e r i Q. u. F. 10, 1907, s. 306. — G. O p i t z i Q. u. F. 29, s. 106. — F. B o c k i

Q. u. F. 31, s. 55, med a v b i l d n i n g a r i Tafel 39, A und B, bland vilka såväl Nicolaus de Auximo som Franciscus de S. Martino äro representerade).

r e g i s t r a t a : (E. W e r u n s k y i MIÖG, bd 6, 1885, s. 145).

r e g i s t r a n d u m (—a): (J. D o n a b a u m i MIÖG, bd 11, 1890, s. 111; G. O p i t z i Q. u. F. 29, s. 104).

Ä l d r e framställningar om textgruppen: P. A. M u n c h , Oplysninger, s. 63. — B r e s s l a u , Urkundenlehre², s. 156 f.

5. K a m m a r - r e g i s t r e n (till s. XXV) (Reg. Vat.)

242, 243 för här aktuella pontifikat, båda pappersregister.)

F. B o c k i Q. u. F. 31 (1941), s. 62—68, 77, 83, i polemik mot E. G ö l l e r's framställning i *Repertorium Germanicum* 1, 1916, s. 29* ff. — Jfr G ö l l e r, *Sep.* 1904, s. 54 ff. — B r e s s l a u, *Urkundenlehre*¹, s. 322.

SEKUNDÄRA TEXTSKIKT

(till s. XXII f)

1. C o m m u n - r e g i s t r e n

T a x e b e t e c k n i n g a r, se s. LI under: Taxering. — B r e v n u m r e r i n g. E. G ö l l e r, *Sep.* 1904, s. 8 (oöverensstämmelse, att observera vid utgivning, mellan pappers- o. pergament-registrens), s. 84 ff. — F. B o c k i Q. u. F. 31 (1941), s. 38 (olika kvaterner för numerade, resp. onummerade de curia-texter för Clemens 6:s första och elfte år en hittills oförklarad företeelse). — V i d a l, *Introduction* 1903, s. LXXII ff. — Exempel på överensstämmelse mellan åsatt Reg.-nummer på originalbrev fr. Benedikt 12 och samma texts nummer i registerbandet, se H. D e n i f l e's *Specimina regestorum* (1888), s. 13, anm. 32.

S c r i p t u m i n p e r g a m e n a (skrivaranteckning i kvaternsluten), se föreg s. XLVI f: Kopieringen av Auin.-registren till Vat.-registren.

R u b r i c a e. Framställningen s. XXIII återgår på H. D e n i f l e i: *Archiv für Literatur- u. Kirchen-geschichte des Mittelalters*, bd 2, 1886, s. 28 ff (»noch heute Ausgangspunkt aller Untersuchung über diesen Gegenstand», F. B o c k i *Archival. Zeitschrift* bd 53, 1957, s. 139; refererad i L. A r b u s o w j : o r, *Römischer Arbeitsbericht* 1, 1928, s. 294 ff). — Jfr V i d a l, *Introduction* 1903, s. LXXI, och F. B o c k i's sakregister till hans *Einführung i: Q. u. F. 31* (uppslagsord: Rubrice).

F o l i e r i n g e n, som tillkommit under 1700-talets förra hälft, se ovan, s. XLVI.

2. S e k r e t - r e g i s t r e n

B r e v n u m r e r i n g e n s ersättning med f o l i e r i n g sammanhänger, enl. D e n i f l e, *sist a. a.*, s. 31 f, 37 (jfr n. 5417), med Urban 5:s överflyttning till Italien 1367 och hans behov att ha indices till de i Avignon kvarlämnade registren. — Exempel på det från Avignon härstammande franska folieringssättet finnes i band VI endast i där återgivna suppliktexter (se n. 5224, 34 5370, 84 5466). — För de i framställningen, s. XXV, givna uppgifterna om epistelnummer och foliering, se G. O p i t z i Q. u. F. 29 (1938—39), s. 96 f, enligt vilken folieringen är anbragt uppslagsvis. Jfr F. B o c k i Q. u. F. 30 (1940), s. 145 ff (Johannes 22:s sekretregister).

P. A. M u n c h's Oplysninger, s. 58 ff, ingå även på ovan behandlade textdelar.

KANSLIBEHANDLINGEN AV COMMUN-TEXTERNA

(till s. XXV ff)

En allsidig specialundersökning av Avignonskedets kansliorganisation för dessa texter saknas ännu. F. B o c k i's undersökningar (se föreg. s. XLVI f) ha framför allt gällt sekret-texterna och beträffande commun-texterna fixerat karaktären av deras förekomst i pappersregistren samt klarlagt förloppet och omfattningen av deras kopiering i pergamentserien, alltså de inledande och avslutande stadierna i r e g i s t r e r i n g e n av dessa texter. För övriga led i deras kanslibehandling äro de av T a n g l utgivna kansliföreskrifterna (*Die päpstlichen Kanzleiordnungen von 1200—1500*; jfr ovan s. XIV) huvudkällan, framför allt Johannes 22:s konstitution 1331 »Pater familias» (T a n g l, s. 91 ff) om det inre arbetet inom kansliet och taxeringen därav (se om den senare s. XXX, XLIX). Ett utmärkt sakregister hör till detta oombärliga verks förtjänster, vilket dock icke utesluter behovet här av specialredovisning för därifrån hämtade uppgifter i den föregående framställningen. I parallelspekt hänvisas därvid även till B r e s s l a u's *Urkundenlehre*, där samma frågor behandlas i del 1², s. 240—322 (*Kanzleibeamten . . . der Päpste*) och del 2², s. 150 ff (*Stufen der Beurkundung*). — Jfr litteraturanvisningar i J. B. S ä g m ü l l e r, *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*⁴, 1: 4 (1934), s. 566 ff; G. M o l l a t, *Les papes d'Avignon (1305—1378)*⁶, s. 14 f, 317 ff; Y. B r i l i o t h, *Den påfliga beskattningen af Sverige ...* (1915), s. 110 ff.

KO = Kanzleiordnungen.

p. = punkt.

Pf = Pater familias-konstitutionen.

s. = sida.

	T a n g l, K. O.	B r e s s l a u ²
prokuratorer	s. 55, p. 12—15. Pf p. 2, 4.	1, s. 292 ff, 322 f.
notarier	s. XXXIV; 35 f. (ed). Pf p. 1—10	
deras abbreviatorer	Pf p. 1—10, 11 (ed), 13 ff	1, s. 295 f. 2, s. 151.
kansli-abbreviatorer	Pf p. 5, 12 (ed).	1, s. 296, 300 f. 2, s. 151.
scriptorer	s. XXXIV; 37 (ed), Pf p. 125, 127.	1, s. 303 ff, 323.
rescribendarie	s. XXXV f; 37 ff (eder)	1, s. 305 f.
abbreviatores advocati assistentes	s. 64 (sista stycket). Pf p. 7, 11, 12	1, s. 297, not 2.
audientia litterarum contradictarum	s. 69 ff (konstitution 12/2 1278) s. 111 ff (konstitution 1331 16/11, p. 19)	1, s. 281 ff, 303. 2, s. 269.
auditor — » —	s. 66 f.	1, s. 284 f (längd).
corrector	s. XXXIV; 36 (ed) 114 f. Pf p. 10	1, s. 280 f, not 2; 301 f. 2, s. 151
bullator		1, s. 279, 308 ff
computator auscultatorer	s. 41 (eder).	1, s. 307. 1, s. 308.

För *audientia contradictarum* och de flesta av de i den tabellariska översikten upptagna befattningshavarna kan dessutom hänvisas till specialundersökningar av R. von H e c k e l, *dels* angående uppkomsten av ständiga prokuratorer vid kurian (Studi e testi 38, 1924: Miscellanea F. Ehrle, vol. 2, s. 310, 315 ff), där utom audientian även korrektorsämbetet behandlas, *dels* v. Heckel's kommentar till det före 1263 av magister Heinrich von Wurzburg, kallad Poeten, författade och av H. Grauert år 1925 utgivna verket: Carmen de statu curiae Romanæ (München-akad:s serie Abhandlungen, Philos.-philolog. Klasse, n. 27), i vilket de olika stadierna i en commun-texts tillblivelse beskrivas och kommenteras (prokuratorerna s. 212 ff, a u d i e n c i a s. 219 ff, 489 ff). — Om A. M e r c a t i's yttrande om audientian 'als Vorgängerin der Rota', se F. B o c k i Archival. Zeitschrift, bd 53, 1957, s. 146 not 65.

Ett formulär till prokuratorfullmakt å Skara biskops och kyrkas vägnar »ad impetrandum et contradicendum in curia . . . » ingår i Liber ecclesiae Strengenensis (A 15), Sv. Riksark. (B r i l i o t h , a. a., s. 111, not 3).

Om *abbreviatores advocati* och *corrector*, se även T a n g l i Arndt-Tangl, Schrift-tafeln, H. 3 (1903), s. 49, samt därav föranledda polemiska inlägg beträffande corrector's ämbetsområde: av E. G ö l l e r och W. v. H o f m a n n (i Römische Quartalschrift 19^b, 1905, s. 38 f; resp. 20^b, 1906, s. 91 ff) samt av v. H e c k e l (i Archiv für Urkundenforschung 1, 1908, s. 497). För exekutorier till enkla provisionsbrev (litterae simplices) förfärdigades sannolikt inga fullständiga koncept (v. H e c k e l, l.c. och i: Festschrift, 1930, für Georg Leidinger, s. 112). Den avfattning vederbörande scriptor givit dessa, då exekutionsbrevet skulle utfärdas, har prövats inom audientian och bör där närmast ha ålegat corrector.

Den för sådan granskning avsedda handboken med kansliföreskrifter och formulär för de brev »*quae per audientiam transeunt*» har bevarats i flera exemplar (jfr *Bresslau*², s. 269 f), av vilka ett i explicit-anteckningen benämnes »*formularium audientie*» och ett annat hamnat bland Clemens 6:s pappersregister (se om det senare exemplaret och om en under Marinus' de Ebolo namn känd formulärsamling i ett följande avsnitt (s. LI f) om Innehållsgruppering och avfattning av brevtexterna). — R. v. Hecke l, som i flera skrifter (senast i den nämnda festskriften för Georg Leidinger 1930) behandlat denna formelbok, förberedde även dess utgivande i samband med en monografisk framställning om denna audientia, dess funktion och uppgifter inom påvliga kansliet.

Sammansättningen av kansliet i Clemens 6:s sjätte pontifikatsår framgår av den namnlista, som bifogats en förklaring av honom 1347 8/7, att kanslitjänstemännen skulle åtnjuta alla de rättigheter, som tillkomme dem i egenskap av påvens familiares (se *Tangl*, K. O., s. 124 f, n. XVII). — En systematisk förteckning på kuriala ämbetsmän under Benedikt 12, Clemens 6 och Innocentius 6 finnes i *K. H. Schäfer's* Ausgaben der apostolischen Kammer 1335—1362 (Vatikanische Quellen etc bd 3, se not * till SD 5342, s. 710).

Att nämna äro slutligen de specialutredningar om det påvliga kansliet, som ingå i *W. v. Hofmann's* och *E. v. Ottentha l's* undersökningar härom för tidsavsnitt i nära anslutning till Avignon-skedet: den förres »Forschungen zur Geschichte der kurialen Behörden vom Schisma bis zur Reformation», i två band, 1914 (Bibliothek des Kgl. Preuss. Hist. Instituts in Rom. Bd XI), den senares under titeln: »Die Bullenregister Martin V und Eugen IV» (i *MIÖG*, Ergänzungsband 1, 1885, s. 401—509), med beaktande därvid av *Bresslau's* senare framställning i motsvarande avsnitt (Urkundenlehre, I², s. 294 ff). — *I. P. A. Münch's* Oplysninger behandlas »det pavelige Cancellie», s. 13 f, 17 ff.

För bullator och bullaria, vilka liksom registret (se följande avsnitt) sorterade under påvliga kammarerna, hänvisas till *P. M. Baumgarten*, Aus Kanzlei und Kammer (1907), s. 9 ff, 184, 220 ff, och *v. Hecke l's* ovannämnda kommentar, s. 229. — Om för bullan utgående taxa, se *Baumgarten's* s. LI under Taxering anförda uppsats i *Römische Quartalschrift* 19 (1905).

För textpartiet (s. XXVII f) om originalbrevens kanslipåteckningar ha framställningarna av *H. Finke i Westfälisches Urkundenbuch*, Bd 5, Th. 1 (Die Papsturkunden Westfalens bis zum Jahre 1304, utg. 1888), Einleitung, s. XX ff, och av *A. Lang i Acta Salzburg o-Aquilejensia*, vol. 1: i (1316—1352, utg. 1903), Einleitung, s. XIX ff, varit vägledande jämte de för namnidentifieringen använda, i not * vid s. 710 i detta diplomatarieband angivna delarna av: Die Einnahmen, resp. Ausgaben der apostolischen Kammer (jfr uppgiften ovan ur den senare sviten).

REGISTRERING OCH TAXERING

(till s. XXIX ff)

Om registret såsom påvligt ämbete för registreringen av *commun-* och *de curia-*breven (*regestrum litterarum nostrarum*) och dess av påvliga camerarius tillsatta *registratorer*, se *Pater familias-konstitutionen* 1331, punkt 235 ff (*Tangl*, K. O., s. 110), redan anford i textpartiet (s. XXX). Jfr *H. Bresslau*², s. (273), 279, 320 ff (där även *scriptores registri* omnämnas efter *E. v. Ottenthal's* i kansliutredningen ovan omnämnda undersökning i *MIÖG* 1885) samt *W. v. Hofmann's* där likaledes citerade verk (bd 2, s. 80 ff). I den gamla tvistefrågan, om en registertext av ovan angivet slag *registrats* efter den färdiga, för mottagaren avsedda originalutskriften eller efter det slutbehandlade konceptet, anknyta de s. XXIX anförda forskarnamnen till följande huvudinlägg för den förra uppfattningen, vilka alla avse 1300-talsregistren:

H. Denifle: *Specimina paleographica regestrorum Romanorum pontificum* (1888), s. 10 ff, 48.

M. Tangl, Die päpstlichen Register von Benedikt XI bis Gregor XI (Festgaben zu Ehren Max Budingers 1890), s. 291 ff.

E. Göller, Sep. 1904 (se Använda förkortningar, s. LV), s. 87 f.

Det är dock samtligas mening, att även registrering efter koncept då torde ha förekommit, ehuru undantagsvis. Om företrädarna för den andra uppfattningen (koncept-teorien), se *F. Bok's* redogörelse för problemläget i *Q. u. F.* 30 (1940), s. 170. Enligt *R. v. Hecke l* (i *Archiv für Urkundenforschung* 1, 1908, s. 498 ff) fördes registren 'im 13 Jahrhundert' i regel efter 'renskrifterna', »obwohl daneben auch die Konzepte mitbenutzt worden sind» för de starkt sammandragna in eundem modum-texterna, vilka vid registreringen kunnat hämtas endast ur koncepten (se hänvisningar ovan, s. XLIX f, i avsnittet om Kanslibehandlingen av *commun-*texterna).

H. Bresslau anför alla i frågan intill år 1912 offentligen gjorda uttalanden i en summarisk rekonstruktion (I², s. 116 ff) av brevregistreringen i påvliga kansliet från äldsta tid t. o. m. 15. århundradet.

För F. B o c k's i textpartiet (s. XXIX) återgivna uppfattning om Auin.-texternas registrering i pappersregistren, se hans sammanfattning i Q. u. F. 31 (1941), s. 83 f; jfr ib. 30 (1940), s. 175 ff. Om Auin.-texternas omskrivning på pergament se under föreg. avsnitt om Brevregistrens tre textgrupper (s. XLVI). Namnen på de registerskrivare, som utfört arbetet i Vat. 225—234, anföras av F. B o c k i Q. u. F. 31, s. 14—23 (se därtill hörande sakregister, s. 104 under: »Papier-register der Communbände . . . Schreiber der Pergamentbände»). — Jfr V i d a l, Introduction 1903 s. LIX ff.

Om r e g i s t e r t a x a n, se här nedan under Taxering.

Registreringen i sekret-registren skedde efter koncepten och ålåg sekreterarna (G. O p i t z i Q. u. F. 29, 1938—39, s. 104, 111). — Jfr P. A. M u n c h, Oplysninger, s. 23; H. B r e s s l a u P, s. 313, 335.

K a m m a r - r e g i s t r e n (jfr ovan s. XLVIII), se F. B o c k i Q. u. F. 31, s. 62 ff. 76 f.

T a x e r i n g. Utom i texten (s. XXX) angivna och refererade framställningar jfr P. A. M u n c h's Oplysninger, s. 27 f; V i d a l Introduction 1903, s. LXXIV ff; L. S c h m i t z - K a l l e n b e r g, Practica cancellariae (1904), s. 26 ff med rec. av E. G ö l l e r i: Göttinger gel. Anzeigen 1905, s. 214 (gäller 1480-talet); W. v. H o f m a n n (fullst. citat, s. L o v a n) 2, s. 243 ff.

P. M. B a u m g a r t e n, Miscellanea Cameralia II. Zur Register- und Bullentaxe (Römische Quartal-schrift 19b, 1905, s. 168 ff: ur Martin 5:s Reg. Vat. 352).

O m c o m p u t a t o r o c h r e s c r i b e n d a r i e, se tabellen, s. XLIX ovan.

INNEHÅLLSGRUPPERING OCH AVFATTNING AV BREVTEXTERNA

1. Provisionsbrev (till s. XXXIV ff)

p r o u i s i o = Verleihung (P. H i n s c h i u s, System des kath. Kirchenrechts 2 (1871—78), begreppsdefinitioner s. 649).

i n s t i t u t i o = prouisio »in weiterem Sinne; bei i. liegt der Ton auf die Wirkung der Verleihung für die Person des Anzustellenden (H i n s c h i u s 2, s. 649).

c o l l a t i o = in den Dekretalen gebraucht für die Besetzung von Benefizien in Allg. (H i n s c h i u s 2, s. 649; jfr s. 650).

o f f i c i u m, se H i n s c h i u s 2, s. 366 ff (Begriff der Kirchenämter).

b e n e f i c i u m, se H i n s c h i u s 2, s. 366 f. — Jfr B a r r a c l o u g h, Papal Provisions, s. 77 ff. b e n e f i c i a, m a i o r a r e s p. m i n o r a, se H i n s c h i u s 2, s. 370 ff.

a p u d s e d e m a p o s t o l i c a m v a c a r e, s e d e n s., 3 (1880—83), s. 144 (nach den Dekretalen des liber VI).

Om den rättsliga bakgrunden för provisionsförfarandet till lägre kyrkliga ämbeten (b e n e f i c i a m i n o r a), se H i n s c h i u s i kapitlet: Die päpstliche Besetzung der kirchlichen Ämte nach den Reservationsdekreten (bd 3, s. 117—132), insbes. nach den Kanzleiregeln (ib., s. 143—156, 158 f), vilka senare dock anföras efter numreringen i R i g a n t i's Commentaria in regulas cancellariae (Kölner-upplagan 1751). — Jfr J. B. S ä g m ü l l e r, Lehrbuch des kath. Kirchenrechts⁴, 1: 4 (1934), s. 469, sakregistret till v. O t t e n t h a l s' Kanzleiregeln (se föreg. s. XIV), B a r r a c l o u g h's Papal Provisions (se följ. s. LIII samt Rättsregler etc, föreg. s. XVIII).

Av samtida formulärsamlingar har den till den officiella Quaternus albus anslutna redan omnämnts i texten (s. XIV); den innehåller, som där påpekats, endast ett fåtal sådana exempel för den talrika grupp, provisionsbrev utgjort. Ett formulär om e x p e k t a n s e r är dock att anföras ur en av de handskrifter, Tangl använt för sin edition av kansliordningarna (se J. H a l l e r's recension av densamma i Historische Zeitschrift, bd 77, 1896, s. 118). I övrigt hänvisas till en ännu outgiven samling mönstertexter, vanligen åberopade under den icke samtida titeln F o r m u l a r i u m v i c e c a n c e l l a r i e, vilken innehåller systematiskt ordnade formulär för olika tillsättningsformer av lägre beneficiar (b e n e f i c i a m i n o r a). Samlingen ifråga ingår i band 1 av Innocentius 6:s brevregister för 4. pontifikatsåret (Reg. Auin. 133) och beskrives av E. G ö l l e r i Repertorium Germanicum, bd 1, 1916, s. 89* (med huvudtitlarna för delgrupperna anförda i not 3) såsom huvudsakligen avseende Clemens 6:s pontifikat »och ej heller mycket senare» (jfr de L o y e, Les archives de la chambre apostolique, 1899, s. 214: G. B a r r a c l o u g h, Public Notaries and the Papal Curia, 1934, s. 102).

Även bland Clemens 6:s brevregister ingår en ännu dock till hela sitt innehåll otillräckligt känd formelbok vilken vid pappersseriens inbindning på 1710-talet kommit att vidbindas bandet a. 1. p. 2. t. 1 (nu Auin. 59(?)), där den genom

mindre format och även i skrivsätt skiljer sig från volymens i ryggtiteln angivna textinnehåll. Den omnämnes 1891 av S. Riezler (Vatik. Akten . . . in d. Zeit Ludwigs d. Bayern, s. XXIII), beskrives av Tangl i MIÖG 13 (1892), s. 6 f, och i Kanzleiordningen (1896), s. LXVI (C), samt omnämnes i H. 3 (1903), s. 47 av hans utgåva av Arndt's Schrifttafel. Den är enligt Tangl upplagd under Johannes 22:s första år, och flera av texterna i Tangl's edition av kansliordningarna återgå delvis eller helt (Provinciale, de äldre ederna, två av konstitutionerna) på texter i densamma. Den har sedermera av såväl Tangl som v. Hecke l hänförs till gruppen av formelböcker för slutgranskningen av de brevtexter, som hade att passera a u d i e n t i a c o n t r a d i c t a r u m (se föregående avsnitt: Kanslibehandlingen av communtexterna, s. XLIX f).

Om den under M a r i n u s ' d e E b u l o namn, genom bl. a. P. A. M u n c h's Oplysninger (s. 48) bekanta, dock redan omkring 1270 tillkomna stora formulärsamlingen i påvliga kansliet, se F. S c h i l l m a n n's monografi 1929 (Bibliothek des Preuss. hist. Instituts in Bom, bd 16), C. E r d m a n n's recension av denna (Q. u. F. 21, 1929—30, s. 176 ff), L. A r b u s o w j : o r's utdrag och referat av båda de föregående i A:s Römische Arbeitsberichte I—IV (1928—31) och H. B r e s s l a u 2², s. 264 f. — Jfr v. H e c k e l i: Archiv f. Urkundenforschung 1 (1908), s. 496, och i Festschrift 1930 för Georg Leidinger, s. 311.

Icke mindre viktiga än dessa officiella eller halvofficiella f o r m u l ä r s a m l i n g a r äro de, som ingå i bevarade handböcker om kurial lagstiftning och praxis e f t e r flera av de vid kurian verksamma p r o k u r a t o r e r n a . Fyra sådana äro redan nämnda i litteraturoversikten s. XIX: Andreas S a p i t i's 1333—37, Heinrich B u c g l a n t's o. 1340, samt, till jämförelse, den av L. S c h m i t z - K a l l e n b e r g utgivna anonyma (sannolikt från 1481) och Jacob D i l l e n s' (c. 1525). — Jfr om dessa W. v. H o f f m a n n's s. L fullständigt citerade verk: Forschungen zur Geschichte der kurialen Behörden . . . Bd II, Exkurs VII, s. 136—138 (med rikhaltiga uppgifter om de två sistnämnda). Till denna grupp äro ytterligare att nämna de t r e t t o n f o r m e l - o c h h a n d b ö c k e r m e d s e k u n d ä r p r o v e n i e n s f r å n B r e m e n , vilka härröra från kurialer i prokuratorsverksamhet vid kurian enligt uppgift åren 1434—1494, men med deras befordran till capitulares i Bremen kommit att kvarstanna i stiftsarkivet där och sedermera fått dela dettas förvaring i Hannovers statsarkiv (se härom O. M e i n a r d u s i: Neues Archiv 10, 1885, s. 35 ff). — Den enda textanalytiskt undersökta formelboken i samlingen (se F. S c h i l l m a n n i: Zeitschrift für Kirchengeschichte, bd 31, 1910, s. 283 ff, där den dateras till Urban 6:s pontifikat 1378—89) innehåller ett stort antal provisionstexter från 1300-talet till h ö g r e beneficier (biskops- och ärkebiskopsdömen) och kompletterar därigenom den förut (s. LI) nämnda till lägre sådana.

För b e n e f i c i a l b r e v e n s o l i k a t y p e r se, framför andra, inledningarna till A. L a n g's (s. XLV ovan och i not till s. 710 anförda) editionsverk (Acta S a l z b u r g o - A q u i l e j e n s i a , b d I (1316—1352, tr. 1903), s. XXVI ff, och J. F. N o w á k's Monumenta Vaticana r e s g e s t a s B o h e m i c a s illustrantia, tom 2 (1907): Acta Innocentii VI (1352—1362), s. XVI—XXII; jfr gruppregistret (Tabelhe), s. XXXI—XXXIII. Se även G ö l l e r i: Repertorium Germanicum 1, s. 87*—98*. — Av två i härvarande bd VI förekommande avfattningar av beneficalbrev meddelas i det förstnämnda verket, s. XXVI—XXVIII, XXX—XXXII, typtexter med markerande av de olika textdelarna.

k l a u s u l e r : Pater familias-konstitutionen (se föreg. s. XXXI), punkt 4. — v. Ottenthal's Kanzleiregeln (se föreg. s. XIV), s. 281 (sakregistret); B a r r a c l o u g h , Papal Provisions, s. 86 not 2, 108 f, 112 ff (kronologi o. klassifikation outredda). Jfr ovan s. XIX (Textkommentar).

e x e k u t o r i a l b r e v e n , se L a n g's typtexter, s. XXVIII; N o w á k, s. XVII; A. F i e r e n s , Analecta Vaticano-Belgica 4 (Lettres de Benoit 12), s. 403—426 o. Introduction 1910, s. X f; R. v. H e c k e l i ovan s. XLIX citerade arbeten och G. B a r r a c l o u g h's nedan anförda. — H. B r e s s l a u 2⁸, s. 158 f. — Jfr P. A. M u n c h , Oplysninger, s. 52 f.

m a n d a t e t : L a n g , s. XXIX f; N o w á k, s. XVIII f.

P r o v i s i o n s b r e v e n s e f f e k t i erhållna eller uteblivna beneficier kan följas i kollektors-räkenskaper (B e r l i è r e , Les collectories pontificales dans les anciens dioceses de Cambrai . . . au XIV siècle, 1929, s. 496).

Om förloppet av en påvlig provision i den lägre beneficieklassen e f t e r p r o v i s i o n s b u l l a n s u t f ä r d a n d e äro akter endast i mycket sällsynta undantagsfall bevarade. För ett lyckligt arkivfynd av sådana redogör A. L a n g , I. c, s. LXVII ff. Det gäller återbesättandet av ett pastorat i Passau stift år 1324, till vilket såväl provisions-

som exekutorialbrev, båda med påteckningar, bevarats i original liksom anmaning från executor principalis till stiftets biskop om exekution och. att skaffa den providerade åtkomst till detsamma, de av påven utsedda medexekutorernas rättigheter därvid okränkta. I anslutning till dessa akter beskrives därefter (s. LXX ff) det fortsatta förloppet av ett sådant ärende enligt en av andra forskare tidigare behandlad »Formelbuch des Erzbischofs Friedrich» (ur vilken flera brevformler anföres av Lang s. 180—195) och en annan sådan från 1400-talet, båda i Salzburgs Studien-Bibliothek.

Vilken betydelsefull roll de påvliga notarierna därvid spelat, framgår av G. BARRACLOUGH's arbete: *Public Notaries and the Papal Curia* (1934), i vilket kring utgåvan av ett vid kurian o. 1327 redigerat 'formularium instrumentorum notariorum' en allsidig orientering ges om det tidigare Avignonskedets olika initiativ i kansliorganisatoriskt hänseende (s. 5: »no study of the System of Papal provisions would be complete without an examination of the numerous processus in causis beneficialibus»; s. 122 ff: *Formulary, Registers and the fourteenth century*; s. 167 (n. 64): *Littera seu instrumentum quomodo executor investit quemdam de beneficio vacante super gratia facta per papam*).

I sitt nästa arbete: *Papal Provisions. Aspect of Church History Constitutional, Legal and Administrative in the later Middle Ages* (1935) — liksom det föregående led i en större undersökning — har BARRACLOUGH genomfört en helt annan uppläggnings av detta ämne än HALLER'S och MOLLAT'S i deras föreg. s. XVIII och XLVIII anförda representativa verk. Av de olika moment, som ingingo i Avignon-påvornas provisionssystem, utredes här särskilt den senare proceduren, den på den utfärdade bullan följande legala med 'providenden som kärande och biskopen eller kapitlet som svarande' (s. 91 ff). De påvliga breven i sig gävo ingen rätt till ett beneficium, om detta föll under reservationsbestämmelserna. Beneficiebegreppets påverkan av den romerska rättens grundsats utredes vidare (s. 77 ff) liksom exekutorsinstitutets upphov (s. 137 ff).

Ur den allsidigt orienterande bibliografien äro att anföra följande i det föregående icke beaktade, men i B:s framställning ofta återopade verk: GROSS, *Das Recht an der Pfründe* (Graz 1887); BAIER, *Päpstliche Provisionen für niedere Pfründen bis... 1304* (Münster i. W. 1911); THON, *Les expectations in forma pauperum ...* (*Bulletin de l'institut Beige de Rome* V, 1925); FIERENS, *Ons Prebendenwesen onder de Pausen v. Avignon* (Gent 1921); BAIX, *De la valeur historique des actes pontificaux de collation* (Hommage à Don U. Berlière, Bruxelles 1931).

Prouisiones prelatorum: LANG, s. LXXII ff; NOWÁK, s. XXI f. — HINSCHIUS bd 2, s. 578 ff, 657 ff. — K. EUBEL, *Die Provisiones praelatorum während des grossen Schismas* (*Römische Quartalschrift* 7^b, 1893, s. 405 ff); G. BARRACLOUGH, *The Making of a Bishop in the Middle Ages: the Part of the Pope in Law and Fact* (*Catholic Historical Review* 19 (1933), s. 275 ff. — *Formelbok* med sekundär proveniens från Bremen, anförd ovan s. LII. Jfr P. A. MUNCH'S Oplysninger, s. 53, 55.

Littere prouisionum prelatorum restitute. Benämningen förekommer i volymen *Collectorie* n. 456, i vilken sådana brev förtecknats och ur vilken n. 5291 5372, 74 i bd VI hämtats. Om förfaringssättet se E. GÖLLER, *Der Liber taxarum der päpstlichen Kammer* (1905), s. 66 ff (*Quellenbelege zum Informationsverfahren ... bei Festlegung der Servitientaxe*). — Jfr ovan s. XIX (*Beneficieregistren och kollektorslistor*).

2. Övriga brevgrupper (till s. XXXVII f)

Conservatoriae: LANG, s. XXVI; NOWÁK, s. XXII. — HINSCHIUS 1 (1869), s. 179 f. — SD 5260 not 8. — E. MÜLLER, *Das Konzil von Vienne 1311—1312* (*Vorreformationsgeschichtl. Forschungen* 12, tr. 1934), s. 430 f, 482 ff. — Jfr P. A. MUNCH'S Oplysninger, s. 53, 55.

Concessio tabellionatus officii, se P. M. BAUMGARTEN, *Von der apostolischen Kanzlei* (1908), s. 11 (*Erfordernis*), 17 (*Bitschriften*), 36 (*Prüfungsanforderung*), 56 (*Examinatores*); G. BARRACLOUGH, *Public Notaries and the Papal Curia*, s. 220 ff. — Jfr P. A. MUNCH'S Oplysninger, s. 54 f.

de reconciliatione cimiteriorum, se HINSCHIUS 4 (1886—88), s. 328 ff. — SD 5429 not 9.

Indulgens-breven: LANG, s. XXIV; NOWÁK, s. XXIII (*Tabellae*, s. XXXIV). — J. B. SÄGMÜLLER, *Lehrbuch des kath. Kirchenrechts* 1⁴ (1926), s. 199 ff; (1934), s. 488. — H. CH. LEA *A history of ... indulgences in the Latin church*. Vol. 1 (1896), s. 60 ff, 292 ff, 495 ff; vol. 3 (1896), s. 27 ff. — N. PAULUS, *Geschichte des Ablasses im*

Mittelalter 1—2, 1922—23 (se bd 2, s. 22 ff). — H. Delehaye, Les lettres d'indulgences collectives (Analecta Bollandiana, tom 44 (1926), s. 105 f; 45 (1928), s. 325 f). — Jfr P. A. Munch's Oplysninger, s. 50 ff.

Licenser, dispenser: Lang, s. XXIV; Nowák, s. XXIV (Tabellae, s. XXXIV—XXXVI).

— Hinschius 2, s. 476 ff; 3, s. 789 f, 793 f; Sägmüller⁴, 1: 2 (1926), s. 200 f; 1: 4 (1934), s. 468.

— Jfr P. A. Munch's Oplysninger, s. 55.

de altari portatili, se Hinschius 4, s. 398, 405 f (med noter).

De litteris communibus, se SD 5442 noter 79, 80 (s. 818).

Diuersarum formarum (s. XXXIV), se SD 5486 not 2, 2 a (s. 855; 1160: sista raden).

Även vid ytterligare några i band VI ingående brevtexter — n. 5472 (not 8), 5473 (not 9), 5476 (not 1), 5478 (not 1), 5495 (not *), av vilka de två förstnämnda indirekt gälla beneficie-provisioner — äro hänvisningar gjorda till kanoniska rättsbestämmelser, som eljest (särskilt för provisionsbreven) få uppsökas i Hinschius' eller Sägmüller's kända arbeten under de sidor, som ovan angivits. I några fall — n. 5270 (not 3), 5355 (not 4) och 5418 (not 3) — ha dessa hänvisningar givits vid suppliktexterna, till vilka dock (utom till den sistnämnda) motsvarande brevtexter även bevarats.

Incipt (jfr Analecta Vaticano-Belgica, bd 17, s. 586—589)

(till s. XXXVIII ff)

Dignum arbitramur: L. Schmitz-Kallenberg, Practica cancellariae (handbok fr. 1480-talet, ed. 1904), s. 23 med not 1; Lang, s. XXVI, XXVIII ff. — Jfr Hinschius 3, s. 162 (forma commissoria) och Gölleri: Repertorium Germanicum 1, s. 90*.

Nobilitas generis, litterarum scientia etc: Practica cancellariae, s. XVII, 23 f; E. Gölleri: Repertorium Germanicum I: i, s. 90*.

Racioni congruit: Practica cancellariae, s. 24; P. M. Baumgarten, Von der apostolischen Kanzlei (1908), s. 49; E. Gölleri: Repertorium Germanicum 1, s. 91*. — Jfr Hinschius 3, s. 163 not.

Vite ac morum honestas: Practica cancellariae, s. 23 med not 1. — Jfr Hinschius 3, s. 1&2 (forma communis sive pauperum).

KAMERALA OCH ÖVRIGA TEXTER OCH SERIER

Beträffande handskriftskällor för de kamerala påvliga brevtexterna i detta diplomatarieland hänvisas till uppgift härom vid för varje sådan text angivet nummer i den av L. M. Bååth utgivna, i detta band s. 585, rad 4 ofullständigt citerade specialserien: »Diplomatarium Suecanum Appendix. Acta Pontificum Svevica. I Acta Cameralia. Vol. 1. Ann. MLXII—MCCCLXX» och källförteckningen (»de fontibus») till densamma (s. IX—XV) jämte föregående historik med litteraturuppgifter (s. V—IX) om den registrering av Norden berörande texter i Vatikanarkivet, som utförts av nordiska forskare vid olika tillfällen. Angående det i band VI (s. 799 ff) återgivna notarialinstrumentet i n. 5431—37 fästes även här uppmärksamheten på den i Rättelser och tillägg (s. 1157) givna upplysningen, att fotostatkopier efter originalet i A. A. Armaria C 37 sedermera återfunnits i samlingen av sådana i Sv. Riksarkivet. Om det med denna beteckning (A. A. förkortning för: Archivum Arcis) avsedda San Angelo-arkivet, se K. A. Fink, a. a.², s. 146 ff).

Till de två originaltexterna, penitentiärbrevet i n. 5267 och det av påvlige auditorn i audientia sacri palatii (eller den senare Rota Romana) Thomas Fastolf utfärdade dombrevet i n. 5345 i tvist om ett av kanonikaten vid Uppsala domkyrka, är att erinra, att såväl penitentiarians som rota's arkiv, dock endast i ofullständigt bevarat skick, finnas i Vatikanen, men att det förra ännu icke är tillgängligt för forskning och det senare är det endast i begränsad omfattning (se om båda K. A. Fink², s. 122 ff med litteraturanvisningar och F. Bock i Archivalische Zeitschrift, bd 53, 1957, s. 141, 146 not 65).

ANVÄNDA FÖRKORTNINGAR (jfr sid. VI)

- A r b u s o w , Leonid j:or, Römische Arbeitsberichte 1—4, ingå i: Acta Universitatis Latviensis, 1 i bd 17 (1928); 2 i bd 20 (1929); 3 (1929) och 4 (1930/31) i Filologisk-filosofiska serien bd I: 3 (1929), resp. bd II: 4 (1933).
- B r e s s l a u P, avser hans Urkundenlehre, 2 upplagan av del I.
- K. A. F i n k² = K. A. F i n k, Das Vatikanische Archiv. Einführung in die Bestände und ihre Erforschung. Zweite, vermehrte Auflage. Rom 1951.
- E. G ö l l e r, Sep. 1904 = Mitteilungen und Untersuchungen über das päpstliche Register- und Kanzleiwesen im 14. Jahrhundert. Rom 1904 (Ergänzter Sep.-Abdruck aus Quellen u. Forschungen etc. [se nedan Q. u. F.], Bd VI und VII).
- H i n s c h i u s 1, 3, 4, avser hans System des kath. Kirchenrechts, delarna 1, 3 och 4. L a n g citeras fullständigare s. LII.
- P. A. M u n c h's Oplysninger = P. A. Munch, Oplysninger om det pavelige Archiv og dets Inhold, fornemmelig Regesterne og disses Indretning, samt om det Udbytte, heraf er at hente for Nordens og isaer Norges Historie, udg. af Gustav Storm. 1876. (Särtryck, med annan paginering, ur Samlede Afhandlinger af P. A. Munch, bd 4). — översatta till tyska av S. Löwenfeld (Archivalische Zeitschrift 1879, s. 66—149).
- N o w á k citeras fullständigare s. LII.
- T a n g l, [K. O.], se fullständigt citat s. XIV.
- V i d a l, Introduction 1903 = Introduction aux Registres de Benoit XII (f. I—XCVIII) i: Benoit XII (1334—1342). Lettres communes analysées d'après les registres dits d'Avignon et du Vatican. Tome I (Anni 1—3). 1903.
- MIÖG (Erg. bd) = Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung (Ergänzungsband).
- Q. u. F. = Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken, hrsg v. (Königl.) Preussischen Institut in Rom.

INNEHÅLLSÖVERSIKT

till förgående »Orientering»

Supplikregistren	sid. XIII
Seriens tillkomst, beskrivning; historik o. förteckning.	
Texternas formella indelning o. rättsliga grundval. — Vad ansökningarna gällde.	
– Huru de ingivits. — Deras begynnelseord.	
Ärendenas behandling (försiggick icke i påvliga kansliet). — Instanser. — Formulär.	
– Originalsuppliker. — Registrering (formler, marginalanteckningar, klausuler).	
Litteraturanvisningar om supplikregistren	» XVIII
Brevregistren (Avignon-, Vatikan- incl. sekretregistren, se nedan)	» XX
Alternativa benämningar: pappers-, pergamentsregistren. — Textöverförandet mellan dessa. — Olika textvärde. — Felplacerade textkvaterner i den förra. — Seriernas omfattning, historia, förvaring o. förtecknande.	
Texterna: litterae communes, de curia, secretae; deras olika tillkomstsätt. — Sekundära textskikt i de förstnämnda (numrering etc).	
Sekretregistren tillkommo liksom sekretkoncepten o. sekretbrev i påvl. kammaren.	
– Omfattning, namngivna sekreterare, sekundära textskikt. — Kammar-registren.	
Commun-texternas tillkomst i påvl. kansliet i olika instanser: (kansli)abbreviatorer, scriptorer, corrector, audientia contradictarum. Deras registrering.	
Taxebetäckningar och taxeringsförfarande bestämmande för kvaternindelningen, men ej helt sammanfallande med brevgupperingen i registren, vilken specificeras.	
Brevtexternas avfattning	» XXXIV
Olika former av provisionsbrev (canonicatus et prebenda, resp. sub expectatione prebende; de beneficiis vacaturis), åtföljda av exekutorialbrev eller utfärdade i mandatets form. — Andra brevgupper »de formis que non mutantur». — Diskussion av de i de olika brevgupperna använda begynnelseorden (incipit).	
Text formulär (med svensk översättning):	
de beneficiis vacaturis	» XLI
de canonicatu sub expectatione prebende	» XLIII
Litteraturanvisningar om brevregistren	» XLIV
Använda förkortningar (anförda även å sid. VI).....	» LV
Om editionssättet för återgivandet av provisionsbrevens non obstantia-bestämmelser se Förord	» III